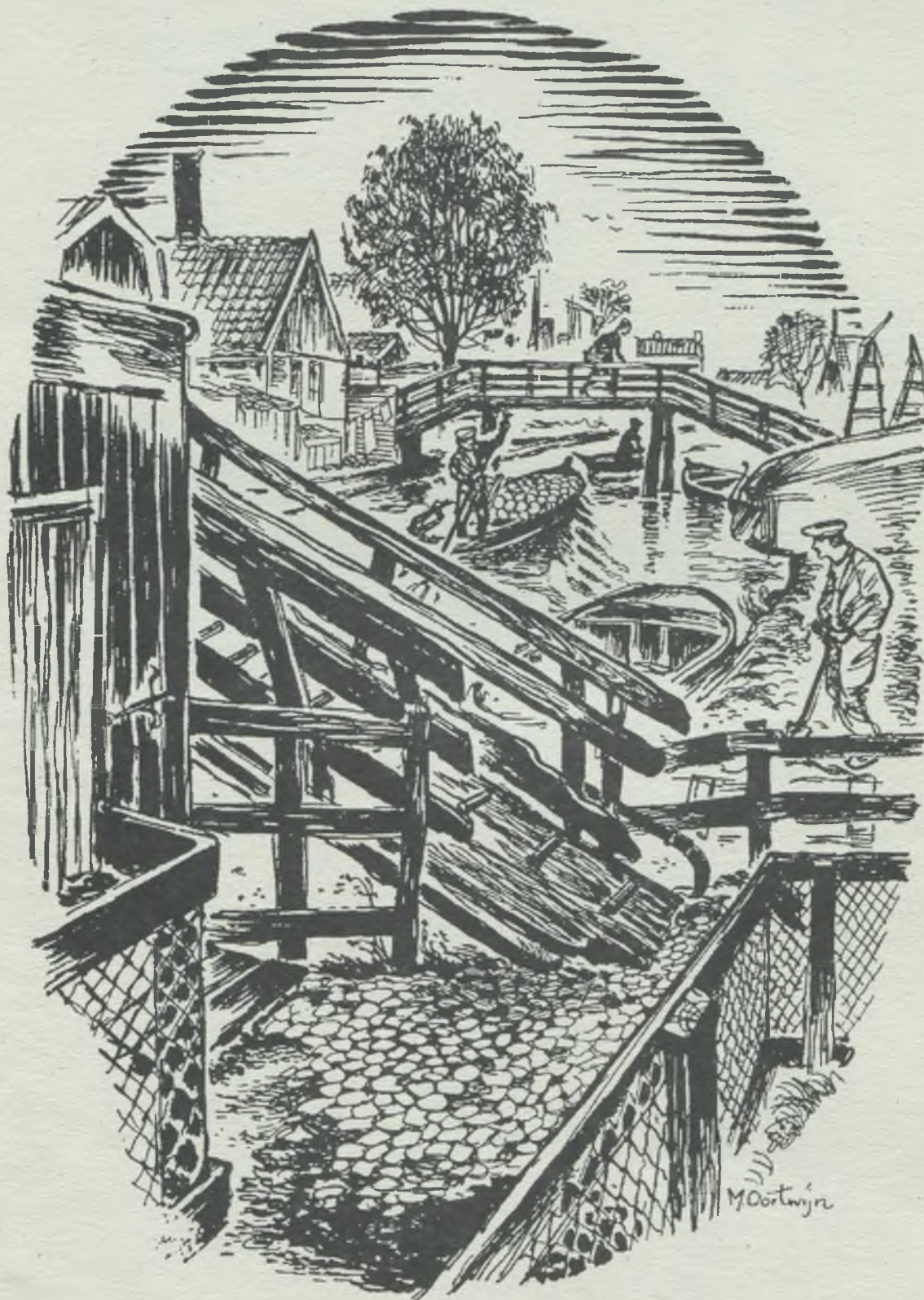


Van Otterplaat tot Groenveldsweid

Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden.



4e Jaargang, nummer 1
Oktober 1998.

Van Otterplaat tot Groenveldsweid.

Het blad 'Van Otterplaat tot Groenveldsweid' is gratis voor donateurs van de stichting Langedijker Verleden. Het lidmaatschap bedraagt minimaal f 12,50 per jaar, 65-plussers betalen f 7,50. Losse nummers kosten f 5,—.

Het bestuur van de Stichting Langedijker Verleden wordt gevormd door:

Jan Wijn (voorzitter)	Kroonstraat 30	1724 RM Oudkarspel	tel. 0226-313227
Cor Oudendijk (secretaris)	Dorpsstraat 453	1722 EJ Zuid-Scharwoude	tel. 0226-320610
Tanja Ursem-Kuiper (penn.)	W.de Zwijgerstr. 6	1723 KG Noord-Scharwoude	tel. 0226-315422

Bestuursleden:

Jan IJff	J.van Stolbergstr. 41	1723 LB Noord-Scharwoude	tel. 0226-312822
Ida Tauber-de Waard	Dorpsstraat 866	1724 NV Oudkarspel	tel. 0226-312185
Jaap de Groot	Dubbelebuurt 1	1721 CL Broek op Langedijk	tel. 0226-313906
Cees Rutsen	Keizersloot 5	1722 GW Zuid-Scharwoude	tel. 0226-312834
Janny Meinsma-Huisman	Platte Ven 171	1723 AP Noord-Scharwoude	tel. 0226-312509
Ria Put-Luken	Voorburggracht 507	1724 RJ Oudkarspel	tel. 0226-317619

Gironummer: 464735;
Bankrekeningnummer: 34.66.26.137 Rabobank Langedijk.

De redactie van 'Van Otterplaat tot Groenveldsweid' bestaat uit:

Jan IJff, Cees Rutsen, Cor Oudendijk en Janny Meinsma.

Redactie-adres:

Dorpsstraat 453
1722 EJ Zuid-Scharwoude

Copyright:

Gehele of gedeeltelijke overname van teksten en/of illustraties uit dit blad is alleen toegestaan na toestemming van de auteur of de redactie.

Inhoudsopgave:

Voorwoord; Reacties op het 3e nummer	1-3
De ijskoude winter van 1844/1845 en de zomer daarop	4
Als twee honden vechten om een been	4-5
Nog wat over gort en de gorterij	5-7
Woningen	7
Schoolfeest in 1910	7-13
Een gebeurtenis om nooit te vergeten	13-15
Kistenfabricage	15-16
Zomaar wat over zuurkool	17-19
Een foto die naar de kolffeesten voerde	19-20
De pomp	21-22
Bruggenonderhoud	23
Hadden Langedijkers watervrees?	23-25
Het oude wapen van Broek	26
De dokter nodig?	26-27
De gezusters Poppes	28-30
De sluis van de Diepsmeer	30-35
Hoe Langedijk veranderde	36

Illustraties: archief Stichting Langedijker Verleden

Voorwoord.

Wat is eigenlijk ons verleden? Niet alleen maar een enkel oud gebouw, niet een per ongeluk bewaard gebleven relikwie uit de achter ons liggende eeuwen. Nee, ons verleden omringt ons dagelijks en op elk moment. Je moet het alleen zien en willen zien.

Wanneer je midden op de Dorpsstraat in Langedijk gaat staan dan zie je niet zo maar een straat met huizen. Nee, je ziet een weg in de 20e eeuw die een tracé volgt dat al zo'n duizend jaar daar ligt. Je ziet huizen uit de 19e eeuw op een perceel grond dat nog net zo dezelfde vorm heeft als het al had in de 17e of 18e eeuw. Een oude stolpboerderij heeft een front uit deze eeuw maar inwendig is hij veel ouder. Rijke en arme periodes zijn nog aan veel huizen af te lezen. Kijk maar naar de diverse rijkere huizen van groentehandelaren. De gedempte Voorburggracht volgt een kronkelende lijn die gevormd is door de eerste ontginners van het Geestmerambacht. Maar ook onder dat visuele landschap liggen her en der nog schatten verborgen van onze voorouders. Het verleden is rondom ons, vandaar dat indertijd gekozen is voor de naam 'Langedijker Verleden'.

De redactie is er weer in geslaagd voor alle lezers een blad samen te stellen, dat door haar verscheidenheid velen zal aanspreken. Mocht u op- of aanmerkingen, of misschien aanvullingen hebben, dan horen wij dat graag. Ik wens u veel leesplezier. Wij bedanken opnieuw de Rabobank Langedijk voor hun financiële bijdrage. Wij, van de Stichting Langedijker Verleden, hopen u volgend seizoen weer te ontmoeten in 't Regthuis, wanneer wij u weer met een ander deel van ons verleden, namelijk de oorlog van 1799, laten kennismaken.

Jan Wijn, voorzitter.

Reacties op het 3e nummer.

Herinneringen.

Bij de heer Dullemond kwamen, bij het zien van ons vorige blad, herinneringen naar boven. De namen Wiersma en Zwagerman vormden samen met die van Dullemond de letters DWZ, wat door de kinderen werd vertaald in 'Dat Wil Zeggen'. Het trio liep gedurende de speeltijd op de Dorpsstraat heen en weer vóór de tuin van Duyves. De leerlingen mochten namelijk niet buiten een afgebakend gebied komen. Zo was de Oosterstraat verboden gebied. Daarbij herinnerde de heer Dullemond zich ook nog de namen van Juffrouw Frieling de handwerkonderwijzeres die op de Oosterstraat woonde en de heer Schotsman. Deze laatste werd later hoofdinspecteur lichamelijke opvoeding.

Zoals beloofd hierbij de foto van de meisjesklas uit 1946, de tegenhanger dus van de jongensklas. In het jaar van opheffing van de aloude ULO een soort afscheid van een Langedijker instituut.



Achter v.l.n.r.: 1. Dieuw Koffeman, 2. Rie van Oversteeg, 3. Monie Wagenaar, 4. Rie de Geus, 5. Tiny van der Plas, 6.....Tieleman, 7. Annie de Ruiter, 8. Marrie Kooij, 9. Tiny Swart, 10. Diet Slooves, 11. Annie Goed, 12. Tiny v.d. Poll, 13. Riet Stam, 14. Toos v.d. Beek, 15. Annie Boonstra. Op knieën: 1. Annie Blauw, 2. Jopie v.d. Weerd, 3. Jopie Mol, 4. Marrie de Geus, 5. Nel Wagenaar, 6. ? , 7. Tjitske Boterhoek, 8. Ellie Schuitemaker, 9. Bets Kuiper, 10. Netty Pool. Vooraan: 1. Corrie Bak, 2. Jet Biesboer, 3. Ellie van den Abeele, 4. Wannie Hemke, 5. Trudie Rijkeboer, 6. Annie Kramer, 7. Brechje Dekker, 8. Immie Glas, 9. Hennie Vlug.

Groenveldsweid.

De heer D.Swart uit Zuid-Scharwoude had als aanvulling op de Groenveldsweid nog dat er een grote brede brug naar de weid lag met daarop een rood geschilderd ijzeren hek. Op het hek stond de naam 'Groenveld'. De brede brug was nodig om de dorsmachine naar het stuk land te kunnen brengen.

Meester Vis.

Op 9 december 1997 overleed mevrouw Agatha Catharina van der Heide-Vis uit Badhoevedorp, een kleindochter van meester Jan Vis. Zij werd 90 jaar. Van de hele verhandeling over haar vader en grootvader heeft zij nog kunnen genieten.

Het vorige nummer was nog amper droog toen onze donateur de heer Klaas van Schoneveld uit Eenigenburg triomfantelijk aankwam. Bij het doorspitten van oude Zijper Couranten in de Oudheidkamer Schagerbrug vond hij het volgende verslagje:

'Zondag 1 december 1889. Donderdag gaf het Zanggezelschap "Orpheus" te Oudkarspel eene uitvoering voor hare kunstlievende leden in het lokaal van den heer J.Slotenmaker. De uitvoering was zooals we dit van "Orpheus" onder de bekwame leiding van den directeur den heer J.Vis gewoon zijn, netjes en in de puntjes; 't was een aangename en genotvollen avond.'

In februari 1891 was in de Zijper Courant nog het volgende te lezen:

'- Men schrijft ons uit Oudkarspel:

Den 11 herdacht het Zanggezelschap "Orpheus" te Oudkarspel zijn 25 jarig bestaan met een openbare uitvoering, die door een talrijk publiek, waaronder vele oudleden werd bijgewoond. Een uitgebreid programma werd onder leiding van den heer J.Vis door een 50-tal zangers en zangeressen flink uitgevoerd. In de openingsrede gaf de waarnemend voorzitter de heer J.de Groot een beknopte schets van "Orpheus" verleden, herdacht de twee leden C.Muller en D.Dirkmaat, die de geheele 25 jaren hadden medegemaakt en stelde verder in welgekozen woorden in het licht den invloed die dit gezelschap op het gebied der toonkunst daar in den omtrek had uitgeoefend en eindigde met eene dankbetuiging aan den Directeur, die op zijne beurt zijne erkentelijkheid te kennen gaf voor den hem steeds ten deel gevallen steun en voor de stoffelijken blijken van waardering, reeds vroeger en ook nu weder door hem ontvangen.

Nog menig stukje werd aan het programma toegevoegd, zoowel in quartet als in koor, zoodat men eerst laat aan scheiden dacht.'

De tekst op de zilveren dirigeerstok is inmiddels ook ontcijferd. Er staat: "Uit achting opgedragen aan haren ijverigen en verdienstelijken Directeur J.Vis door de Liedertafel ORPHEUS Langedijk 1870". Het lijkt er op dat Orpheus een Langedijker aangelegenheid was en niet louter een Oudkarspeler, gezien de datering 'Langedijk 1870'.

Over de zogenaamde 'Vishuisjes' meldde de heer G.Zeeman Sr ons dat hij nog wist dat er aan de Achterstraat een zogenaamde 'kazerne' had gestaan. Een rij van meestal wat goedkopere arbeiderswoningen. Zeeman herinnerde zich dat dit het Vishuis werd genoemd. Hij dacht altijd dat dit sloeg op de kastelein Cor Vis van café 'Het Huis de Brederode'. Nu acht hij het mogelijk dat meester Vis hiermee werd bedoeld.

De ULO-klas.

De naam van de ontbrekende meester op de foto van de ULO-klas van 1946 leverde een paar reacties op. Mevrouw de Bakker-Bouwens wist te vertellen dat het ene meester Jan Zwagerman betrof. Oorspronkelijk kwam deze uit Nieuwe-Niedorp. Hij woonde op de Oosterstraat en gaf Duits aan de ULO. Mevrouw van der Molen-Goudsblom wist zeker dat het de gymnastiekleraar Pesie moest zijn. De naam Pesie was later bekend van het Pesiebad.

De naam Stoekenbroek is ook gevallen maar dit wordt over het algemeen ontkend. Stoekenbroek is wel korte tijd verbonden geweest aan de ULO maar dat was vóór de Tweede Wereldoorlog. Volgens zijn zoon George Stoekenbroek kan zijn vader ook maar kort bij de ULO zijn geweest. Later belde de heer C.Dullemond uit Beek-Ubbergen, zoon van het hoofd van de ULO. Hij was er zeker van dat de ontbrekende naam van de leraar Pesie moest zijn. We zijn er nu wel van overtuigd dat het inderdaad Pesie is.

De heer Cor van Schoorl herkende zijn zwager op de foto (middelste rij nummer 11), alleen was diens naam verkeerd. Cor Spaan moet zijn Gerrit Spaans.

Nut en Genoegen.

De heer Geus uit Capelle aan den IJssel las in de verhandeling over 'Nut en Genoegen' dat men in 1885 een aangepaste tekst zong op het lied 'Papa Chassé'. Wij wisten niet welk wijsje dat moest zijn maar de heer Geus wel. Hij stuurde ons een copie van de 'Liederen-Bundel voor Janmaat en Soldaat, voor school en huis'. De liedjes waren destijds verzameld door H.C.C.Clockener Brousson, 1e luitenant der Infanterie. De tekst luidde als volgt:

Het lied van Papa Chassé.

Wie praat aan 't hoofd der heldenstoet? Chassé!
Wie heeft gewroken Hollands bloed? Chassé!
Wie spreekt uit monden van metaal
Der Trompen en der Ruijters taal?
Chassé, Chassé, Chassé!
Chassé, Chassé, Chassé!

Oud Neêrland zijt gij dier en waard, Chassé!
Uw heldenroem klinkt luide op aard, Chassé!
Voor u rijst onze zegenbeê,
Wij zingen met het leger meê,
Vivat, Papa Chassé!
Vivat, Papa Chassé!

29. HET LIED VAN CHASSÉ.
(Nederl. Volksheldenlied voor zang en klavier. De. No. 35.)
G. P. M. HONDÉ VAN DER AAR.
Zeer spooracht.

1. Wie praat aan 't hoofd der heldenstoet? Chas-
2. Oud Neêrland zijt gij dier en waard, Chas-
1. sel! Wie heeft ge-woen den Hollandsch
2. sel! Uw heldenroem klinkt luide op
1. bloed? Chas-sé! Wie spreekt uit monden
2. aan, Chas-sé! Voor u rijst en te
1. van me-taal. De Trompen en de
2. ze-gen-bee. Wij zingen met het
1. Rei-der's taal? Chas-sé, Chas-sé, Chas-
2. ie-ger mee: Vi-vat Pa-pa Chas-
1. sel! Chas-sé, Chas-sé, Chas-sé
2. sel! Vi-vat Pa-pa Chas-sé

Rijst de vraag wie nu wel die Papa Chassé was. Welnu, David Hendrik, baron Chassé, werd in Tiel geboren op 18 maart 1765. In 1775 maakte hij al deel uit van het Nederlandse leger. Als kapitein schaarde hij zich in 1787 aan de zijde van de Patriotten maar moest uitwijken naar Frankrijk. Daar werd hij al snel bevorderd tot luitenant-kolonel. Met het leger van Pichegru keerde hij in 1795 naar Nederland terug en diende onder Daendels. Toen in 1799 de Engelsen en Russen landden op de Noordhollandse kust hield hij stand tegen de overmacht. Het is helemaal niet ondenkbaar dat Chassé betrokken is geweest bij de slag in de Woudmeer en dat door zijn tegenstand het kasteel en het Regthuis van Oudkarspel werden verwoest.

Na de eerste overgave van Parijs keerde hij naar Nederland terug en ontving van Koning Willem I (waar hij feitelijk ooit tegen gevochten heeft) de aanstelling tot luitenant-generaal. Dapper schijnt hij te hebben gevochten in de slag bij Waterloo en droeg mede bij tot de overwinning door hulp te bieden aan de Engelsen.

Toen Nederland en België één staat vormden werd hij benoemd tot militair commandant van Brussel en later van Antwerpen.

Toen in 1830 de Belgische omwenteling uitbrak trok hij in december 1832 naar de citadel van Antwerpen. Daar verdedigde hij de stad tegen een groot Frans leger. De citadel moest toch worden prijsgegeven en Chassé werd met zijn soldaten als krijgsgevangene weggevoerd naar St.Omer. In mei 1833 keerde Chassé terug naar Nederland en werd benoemd tot commandant van Breda en lid van de Eerste Kamer.

Hij overleed in mei 1848 op 83-jarige leeftijd

Het wijsje is trouwens ook nu nog wel bekend. Op bruiloften zong men vaak de tekst: 'Wie in januari geboren is, staat op.' Dit blijkt de oude wijs te zijn van Papa Chassé.

Zo zie je maar weer waar een opmerking over een vergeten liedje uit 1885 toe kan leiden.

Wilt u meer weten over Generaal Chassé kijkt u dan eens in de tiende bundel (1936) van het Hist.Genootschap Oud West-Friesland. Op pagina 45 en verder staat een uitvoerig artikel over het beleg van de citadel van Antwerpen en de tocht van de krijgsgevangenen naar St.Omer.

Bronnen:

Winkler Prins, 2e druk 1884.

Liederen-Bundel voor Janmaat en Soldaat, voor school en huis'. verzameld door H.C.C.Clockener Brousson; 81e duizendtal. West-Frieslands Oud en Nieuw 10e bundel.

De Spoorstraat

De heer Piet Blom las met belangstelling het stukje over de Spoorstraat. Veelvuldig las hij daar over café 'De Hut'. Die naam was volgens de heer Blom niet de officiële naam maar was eigenlijk 'Schipper's Welvaren'. Het deed die naam wel enige eer aan want veel passanten met schepen waren klant bij het café.

De ijskoude winter van 1844/1845 en de zomer daarop.

In het archief van Langedijker Verleden wordt een copie bewaard van een weerkundig verslag dat in 1845 door C.P. Swager uit Noord-Scharwoude is opgetekend. Hieronder staat dat complete verslag vermeld, inclusief een soms wat vreemde spelling. Alleen is hier en daar een leesteken toegevoegd voor de leesbaarheid.

In de laatste dage van November 1844 is 't begonnen te vrieze, zeer streng, en het geduurd 16 weke met neiging dooijweer. Daar in tusschen gedurig strenge vorst.

Den 8 Maart 1845 haalde Pieter Pover en Jan Swager rijt (rijdende) de polder over het ijs zware geladen wagens met hout en paard daarvoor.

Den 14 Maart, zijnde Palmzondag, ware het zo koud dat verschijdene dienaars (dominees) niet predikte en vele mense en ik ook de ganse dag het huis niet uitginge. Het vroom te plaatse dat het nooit gevrore had.

Den 20 Maart is het kanaal nog open gezaagd van Amsterdam tot het Nieuwe Diep.

Den 21 Maart ginge arre slede nog naar zij melde nog vriesend weer.

Den 22 Maart open, het dooit met onweer.

Den 23 Maart was het Paasmaandag, zag ik nog een slee agter mijn huijs langs het ijs gaan, met een kalf daar in en 2 man daaragter, naar de slager gaan van Tijs Borst.

Den 28 Maart ging het meestal regen.

April was groeizaam en droog. Daar werd veel hooij geteeld.

Een koele zomer met weijnig warmte en nat weder. Daar alles zeer goed geteeld, uitgezondert de aardappele, die stonde zeer voordelig tot het bloemen toe. Toen kregen zij, zo men het noemde, een ziekte of rottigheid, zodat zij bijna alle onbruikbaar waare.

En niet alleen in ons land, bijna in alle lande.

Zoo die nog zo wat goed werde verkogt voor 20 gulden de De graanne ware voor 30 gulden het mud. De paardebone 10 a 12 het mud. En zoo was alles vreezen duur. Zo zag het er voor de arme man zeer slecht uit, maar God verzag het. Wij kregen een zagte en open winter daarop.

Van dit alles zijn ik oog getuige geweest.

Als twee honden vechten om een been...(door Jan IJff)

Het is in de tegenwoordige tijd haast niet voor te stellen waarover mensen vroeger konden ruziën en het zo op de spits konden drijven. Maar deze geschiedenis is dan ook al lang geleden gebeurd, namelijk in het jaar 1736. Het speelt zich af in Zuid-Scharwoude.

De aanleiding.

Zuid-Scharwoude was in die jaren nog een klein dorp met ongeveer 450 inwoners en hoofdzakelijk boerenbedrijven. Ondanks dit kleine aantal was er wel een dominee. De kerk, daar draaide alles om en het gebouw stond dan ook centraal in de gemeente. Heel veel belangrijke dingen werden geregeld vanuit de kerk. Vaak werden de kleinste kleinigheden besloten door de Kerkeraad en vastgesteld in een besluit. Kortom, alles draaide in en om de kerk.

Zo had de Kerkeraad al in haar vergadering van 16 juni 1715 een besluit genomen dat de predikant de helft van de wijn kreeg die er overbleef wanneer het Heilig Avondmaal was gehouden. Je kunt je voorstellen dat dominee wel wat invloed had op zo'n besluit. Hij was immers de voorzitter van de Kerkeraad en de leden hadden veel met hem te maken. De andere helft van de wijn was voor de koster. In die tijd was dat meester Cornelis Koeman. De koster had niet alleen het kosterswerk te doen, maar was in de eerste plaats schoolmeester. Daarnaast was hij voorzanger in de kerk en ook nog grafdelver, een in die tijd veel voorkomende gecombineerde functie. Uit de vorengenoemde baantjes waren er nog wel een paar werkzaamheden voor hem, zoals het net-

jes houden van het kerkhof. Ja, Koeman was toch wel een belangrijk man in zo'n kleine gemeenschap waar iedereen op z'n tijd mee te maken had.

Dwarsbomerijen.

Misschien was het wel door de belangrijkheid van Koeman dat hij het niet zo goed met de dominee kon vinden, die natuurlijk ook meende belangrijk te zijn. In ieder geval was de verhouding tussen die twee slecht te noemen. Als ze elkaar een beetje dwars konden zitten, dan zouden ze dat zeker niet laten.

Toen in december 1736 weer het Heilig Avondmaal was gehouden, wachtte dominee vergeefs op zijn aandeel in de wijn die was overgebleven en waarvan hij, zoals was afgesproken, de helft zou krijgen. De dominee wachtte een paar dagen, maar al wat er kwam, de wijn niet. Dat zat hem helemaal niet lekker, vooral omdat het hem met de Kerstdagen goed van pas kwam. Bovendien had hij er helemaal op gerekend.

Drie dagen voor de Kerst zond hij zijn dienstmaagd Geertrui naar Koeman. Zij moest namens de dominee zeer nederig vragen wanneer het meester gelegen zou komen om zijn aandeel in de overgeschoten wijn, op gelijke wijze men reeds meer dan 20 jaar tot zijn genoegten ontving, aan dominee te geven. Dat was toch zeker netjes gevraagd. De dienstbode die haar lesje goed had geleerd, zei er ook nog bij dat ze met twee lege flessen was gekomen, dan kon meester die wel voor dominee vullen.



Geertrui had al twee lege flessen meegenomen

De schoolmeester deed quasi verbaasd en zei: "De wijn staat al lang in flessen maar ik geloof niet dat de dominee daar enig recht op heeft. Ik doe al het voorbereidende werk en dat is alles bijeen heel wat. En waarom zou hij dan recht hebben op het halve overschot."

Het geschil.

Geertrui keerde dus onverrichter zake terug. De predikant was zeer boos en wilde de koster voor de Kerkeraad ontbieden en het geschil uitpraten, zeker omdat hij dacht daar zijn gelijk te krijgen. Maar de Kerkeraad oordeelde daar heel anders over. Misschien waren ze dat kinderachtige gedoe van die twee wel zat. Ze besloten dat het beter zou zijn als noch dominee, noch de koster iets van de wijn zou krijgen, iets wat vroeger wel werd voorgeschreven. Ze wilden de wijn bestemmen voor de armen die door ziekte wijn moesten drinken. De dominee kon zich hiermee verenigen, als maar niet zou blijken dat de koster er ook maar het allerminste van genoot.

Hieruit blijkt wel duidelijk hoe slecht de verhouding was tussen die twee. Men gunde elkaar kennelijk het licht in de ogen niet.

Een diaken kreeg de opdracht om nauwkeurig na te gaan hoeveel 'nieuwe wijn' en 'overgebleven wijn' er was. Deze man deed dit vanaf dat moment heel nauwkeurig en precies. Volgens de administratie, die daarover werd bijgehouden van jaar op jaar, waren er uiteindelijk op 20 juni 1745 zes flessen nieuwe en een halve fles oude wijn.

Meester Koeman liet het er echter op dat moment niet bij zitten. Als het er opaan kwam dan was hij lang niet mis en kon hij zijn mond behoorlijk roeren. Als hij niets meer van de wijn kreeg dan werd hij onbillijk behandeld. Hij was het toch die alles ordentelijk schoonmaakte, het tafelkleed en de servetten, en hij had toch de zorg voor de kannen en bekers. Dit was hem niet in zijn instructie opgedragen en er was toch heel veel werk wat er zomaar was bijgekomen. Toen hij de wijn kreeg beschouwde hij dit als een kleine tegemoetkoming. Als hij dat voortaan moest missen dan behoorde hij voor die arbeid beloond te worden.

De afloop.

De Kerkeraad had hier niet op gerekend, maar zij wilde de zaak wel in der minne schikken. Ze besloot dat op 1 mei, ten laste van de diaconie, tot wederopzegging zou worden betaald voor het extra werk, de somma van twee gulden. Dit alles werd in een overeenkomst beschreven door de Kerkeraad van Zuid-Scharwoude en door de koster geaccepteerd in het jaar 1737.

Overigens bestaan er uit later jaren ook nog aanvragen tussen Koeman en de dominee.

U leest hierover op bladzijde 87 van 'De geschiedenis van de Langedijk' van Dr. D.Langedijk, uitgegeven te Bergen NH in 1969.

Bron: Oud Archief van Zuid-Scharwoude.

Nog wat over gort en een gorterij (door Cor Oudendijk)

In ons nummer van 1997 deed de heer Geus uitvoerig verslag van de gorterij of grutterij. De begrippen gorterij en rosmolen blijken niet zo duidelijk te zijn als werd gedacht. We gaan er daarom nog even op door. Over een stukje van de gorterij is overigens nog iets bekend.

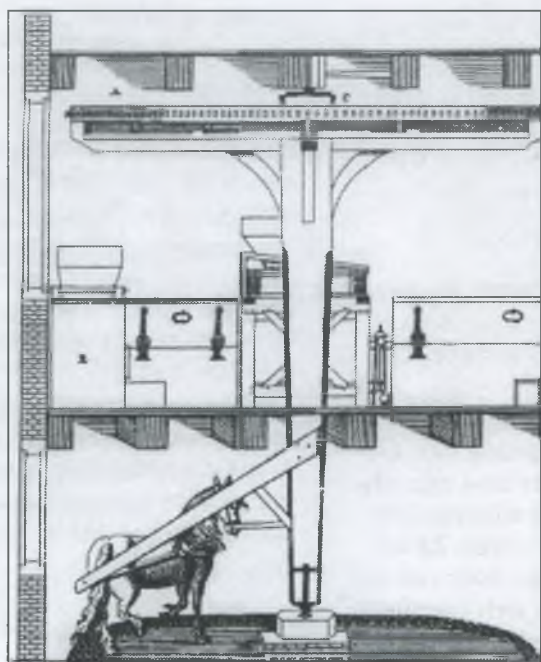
We lazen al dat Vrouwtje Mul, de weduwe van Jan Sijpheer, op 24 mei 1778 hertrouwde met Reyer Roos uit Tuitjenhorn. Haar zwager Jacob Sijpheer heeft daarna het gruttersbedrijf alleen voortgezet en kocht daartoe op 30 juni 1778 de wederhelft van de grutterij

van Vrouwtje Mul en haar tweede man voor f 2672,-. Hij was hiermee eigenaar van het geheel geworden. Jacob Sijpheer trouwde volgens de impost te Noord-Scharwoude op 25 september 1778 met Anna Visser. Anna, gedoopt in Oudkarspel, was de dochter van Mr Allert Visser en Alida Bootsman. Jacob wordt in 1815 nog genoemd als grutter te Noord-Scharwoude en overleed aldaar op 25 juni 1819. Zijn vrouw overleed op 15 mei 1823 met als beroep 'gruttersaffaire'. Volgens de kadastrergegevens was hun zoon Albert Sijpheer rond 1825/1830 ook nog grutter.

Hoe lang de grutterij daarna nog heeft bestaan is door de heer Geus niet verder onderzocht, maar A.J. van der Aa schrijft in 1847 in zijn Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden over Noord-Scharwoude o.a.: 'Ook heeft men er eenen windkorenmolen en eenen grutmolen door paarden bewogen'. Dat geeft aan dat de gortterij toen nog in gebruik was.

De rosmolen.

Niet iedereen kan zich een voorstelling maken bij een rosmolen. Het is gevoeglijk bekend dat een windmolen wordt aangedreven door windkracht en een watermolen door waterkracht. Welnu, een rosmolen werd aangedreven door een ros, een paard dus. De draaiende horizontale beweging van de wieken wordt bij een windmolen overgebracht op twee koppels molenstenen.



Het principe van de rosmolen.

Deze stenen rollen op het maalbed, het doodsbed geheten en bestaand uit een liggende steen. De kracht bestaat bij een rosmolen uit een in het rond lopend paard, maar het principe is feitelijk hetzelfde. Het is en was voor zo'n paard natuurlijk geen pretje ofschoon de zwaarte van het werk voor een paard in een rosmolen minder werd geacht dan werk op het land. Vaak werd voor dit werk ook een blind paard gebruikt. We hebben Jaap Hartog uit Assendelft, molenkenner bij uitstek en tekenaar in o.a. Skroivendevort, gevraagd hoe een rosmolen er uitzag. De schematische voorstelling verklaart meer dan 1000 woorden.

Wie een echte rosmolen wil aanschouwen zou eens een bezoekje moeten brengen aan 'Erve Kots' in Lievelede, zuidelijk van Groenlo.

Gort.

Gort was tot plusminus 1950 bekend voedsel. Toegevoegd aan karnemelkseppap leverde het de bekende gortepap die met een lepel stroop voor menigeen als een delicatessen gold. Maar wat is nu eigenlijk gort? Wel, gort is niets anders dan gepelde gerst.

Halverwege de 17e eeuw werd te Koog aan de Zaan de eerste pelmolen gebouwd. De consumptie van gepelde gerst nam toe doordat dit in grote hoeveelheden werd meegenomen op de Oostindiëvaarders.

In de 19e eeuw begon de vraag naar gort al te verminderen omdat welgestelden de voorkeur begonnen te geven aan rijst. Het gortpellen werd geleidelijk aan al overgenomen door fabrieken zodat er door molenaars en gorters niet meer geconcurrereerd kon worden. Het opheffen van de gortterij Noord-Scharwoude zal ook mede hierdoor gekomen zijn. Maar ook de industriële fabricage is zo langzamerhand gestaakt. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bloeide gort nog even op maar momenteel schijnt er alleen in Groningen nog een fabriek te bestaan.

Is bij tarwe malen de bedoeling dat de korrels worden fijngemalen, bij gort moet de korrel blijven bestaan en alleen de buitenkant eraf worden geslepen.

Het pellen gebeurde in een zogenaamde pelkuip, een dubbelwandige kuip gemaakt van duims linden hout. In de kuip draaide de pelsteen. Aan de binnenkant was de pelkuip bekleed met blik, waarin om de ongeveer 7 mm met een blikpen gaatjes waren geslagen. De scherpe kant van deze gaatjes was naar de steen toe gericht en juist zover daarvan verwijderd dat een gerstkorrel er net niet tussendoor kon zonder geraakt te worden. Het procédé moest meestal zes keer worden uitgevoerd voordat men de juiste gort had. Tijdens deze zes ronden bleef er elke keer een product over, zoals relmeel wat smerig was, pelmeel dat voor veevoer werd gebruikt en uiteindelijk het parelmeel.

De gort die dan tevoorschijn kwam werd dan ook parelgort genoemd. Van de oorspronkelijke hoeveelheid gerst werd dan wel 40 tot 50% afval verkregen. Het zal duidelijk zijn dat gortpellen een arbeidsintensieve bezigheid was.

Gerst van zandgronden was populairder dan die van de kleigronden. Gort van gerst op kleigronden gaf namelijk een blauwe zweem. Om toch te zorgen dat de gort mooi wit werd moest het gezwaveld worden, een ongezonde klus. Veel gorters liepen door dit zwavelen vaak te hoesten en te rochelen. Later werd ook wel talkpoeder bijgemengd.

Woningen.

'Nieuwe woningen, eind 1997 telde Langedijk 8489 woningen' stond er begin 1998 in het Langedijker Nieuwsblad. Eind 1992 stonden er 7595 woningen, een stijging van 894 woningen. Onwillekeurig gaan dan je gedachten naar vroeger tijden toen Langedijk nog uit vier aparte dorpen bestond. Hoeveel huizen stonden er toen eigenlijk? We hebben een paar cijfers boven water gehaald.

In 1736 verscheen bij Jacob Duyn, Boekdrukker en Verkooper op 't Oude Noord te Hoorn, de *Chronyk van Schagen van de hand van Dirk Burger van Schoorel*. Hierin werd tevens opgenomen het 'Vervolg op de *Chronyk van Medenblik*'. Achterin deze kroniek staan de aantallen huizen en molens van alle dorpen in heel Holland.

Het blijkt dat Broek 137 huizen telde, Zuidscharwoud 135, Noortscharwoud 112 en 1 molen en Out Carspel 158 huizen. Een eenvoudige rekensom brengt ons op een totaal van 542 huizen in het hele Langedijker gebied. Zeg maar een zeventiende deel van nu.

Gaan we nog wat verder terug in de tijd dan stuiten op een 'quotatie', zeg maar een telling van huizen uit 1632. Oudkarspel telde toen 160 huizen, geen noemenswaardig verschil met ruim honderd jaar later. Ook in de andere dorpen zal geen groot verschil zijn opgetreden in het aantal huizen.

Tot halverwege de 19e eeuw bleef het aantal woningen beperkt. De bebouwing stond hoofdzakelijk aan

Voor het pellen van gort was veel kracht vereist zodat het, zoals eerder opgemerkt, voor het paard echt geen licht werk geweest zal zijn.

Tot zover heel beknopt iets meer over gort.

Bronnen:

- *Het blad 'Molens', augustus 1996.*
- *Molens van Nederland, Herman Besselaar, Kosmos Amsterdam 1974.*
- *Windmolens, G. Husslage, Uitg. Heijnis Amsterdam 1965.*
- *Zwaaiende wieken, H.A. Visser, Uitg. Elsevier Amsterdam 1946.*

de 'hoge kant', de oostzijde van de Dorpsstraat en bestond grotendeels uit boerderijen. Vanaf 1860 werden de erven aan de westkant bebouwd met meestal kleinere huizen terwijl aan de oostzijde een verdichting ontstond. Boerderijen werden gesloopt en op de vrijgekomen plek verrezen meestal drie burgerwoningen veelal met koolboet. Vanaf ± 1880 was de Dorpsstraat praktisch vol en verrezen de eerste woningen over het water op de eilanden.

Een geheel andere bron is die van het 'Aantal benodigde exemplaren huis aan huis voor de bestelling' van de PTT uit 1941. We zien hierin dat Broek 580 huizen in de kom had staan. Zuid-Scharwoude 420 in de kom en 20 in de buitenwijken. We moeten bij die buitenwijken denken aan de Pannekeet en omstreken, een gebied dat enkele jaren geleden is overgegaan naar Heerhugowaard. Noord-Scharwoude had exact 500 woningen en Oudkarspel 275 in de kom en 75 in de buitenwijken. Deze laatste betroffen bijvoorbeeld de Diepsmeer, de Kerkmeer en de Woudmeer.

Bronnen:

- *Chronyk van Schagen, Dirk Burger van Schoorel, Jacob Duyn Hoorn 1736.*
- *Handleiding benodigde huis aan huis voor de bestelling, PTT 1941.*

Schoolfeest in 1910 (door Cor Oudendijk)

In het archief van de Stichting Langedijker Verleden bevindt zich een 'Rekening en Verantwoording van het Schoolfeest Noord-Scharwoude' van juli 1910. Met deze op zich droge gegevens zal ik proberen een wat levendiger verslag van deze feestdag te geven dan alleen maar een droge opsomming van getallen.

De geldinzameling.

In het voorjaar van 1910 kwam een groep mannen uit het dorp bij elkaar om te bespreken of er weer een

schoolreisje voor de kinderen kon worden gehouden. Die mannen waren Ds Staal, burgemeester Brinkman en drukker Jan Keizer. Dominee Staal, die de financiën beheerde, meldde dat er van het vorige schoolreisje in 1906 nog f 14,26 ¹/₂ over was gebleven. Wilde men alle kinderen opnieuw een reisje gunnen dan moest er met een lijst langs de deuren worden gelopen.

Een tijdje later zaten 22 mannen bijeen om een wijkverdeling te maken.

"Mijne heren," sprak dominee Staal, "het lijkt mij het beste dat wij met koppels van twee langs de huizen gaan lopen. Het geeft meer vertrouwen dan dat er één persoon om geld komt vragen. Ik heb een indeling van het dorp gemaakt en stel voor om daar gelijk twee personen aan te koppelen."

Alle aanwezigen vonden dit een goed plan. Hierop las dominee een indeling van elf koppels voor.

"Ik stel voor om Wagenaar en Swager het gedeelte van de sluis tot aan slager Van Zoonen te laten doen. Kroon en Keizer had ik in gedachten vanaf de Achterstraat tot aan het huis van het café van Bood. Vervolgens het stuk van Bood tot C.v.d.Oord, dat mooi gedaan kan worden door P.de Geus en Schuitemaker. Ik denk dat Kliffen en K.Opperdoes dan het stuk vanaf Van der Oord tot en met de 1e en 2e Lage Hoekstraat kunnen doen."

Tot zover waren er geen bezwaren, zodat met een gerust hart de rest van de lijst kon worden besproken. Klaas van Nienes en S.Opperdoes kregen het stuk vanaf de Lage Hoekstraten tot en met de Langestraat. Dominee Staal wilde graag zelf van de Langestraat tot C.Meyer lopen. Hij deed dit in gezelschap van Arie Groot.

"Voor het volgende stuk mis ik nog één persoon," zei dominee.

"Leit moin dat maar doen," zei Wagenaar, "ik heb wel toid."

"Prachtig," zei dominee opgetogen, "wilt u dat dan samen doen met Klaas de Geus? Dan blijven nog over de stukken van de Raad-huisbuurt tot het Westerp pad en vanaf het Westerp pad tot aan het eind van de gemeente."

Het bleek dat de koppels Schrieken en Langedijk en Heeman en Barten deze stukken respectievelijk wilden lopen. Nadat de gemeente toestemming had gegeven om met lijsten te collecteren kon de geldinzameling beginnen.

De voorbereiding.

"Mijne heren," sprak dominee een poosje later, toen het comité weer bij elkaar kwam, "ik kan u de verheugende mededeling doen dat de inzameling een bedrag heeft opgeleverd van 332 gulden en 45 cent. Samen met het batig saldo van vier jaar geleden hebben we dus bijna 350 gulden om te besteden."

Toen kwam het probleem waar de kinderen naar toe zouden gaan. Na wat heen en weer gepraat werd besloten dat de laagste klassen een rijtoer via Schoorl, Bergen en Alkmaar zouden maken. De hoogste klassen zouden dan een bezoek kunnen brengen aan Artis in Amsterdam. Overigens waren dit geen unieke uitjes, want vele jaren later waren het klimduin in Schoorl en Artis nog steeds populair.

Voor de laagste klassen, verreweg de grootste groep kinderen, zou zoveel mogelijk eten worden meegenomen. Er moesten broodjes, boter en beleg worden gekocht. Hier kwam de gedwongen winkelniering om de hoek kijken. Bakker Nijman (later Kuin) mocht 145 broodjes leveren, evenals zijn collega Beers. Dan kon Winkel de resterende broodjes en de krentenbroodjes verzorgen.

"Moete d'r gien korsies mee?" vroeg één der aanwezigen, "die vind ik zelf ok zo lekker, zien."

"Ja, vanzelf," zei een ander, "die van bakker Bouwens benne de lekkerste."

Besloten werd om bij Bouwens de meeste korstjes te bestellen, maar bakker Purmer moest ook niet worden vergeten. Uiteindelijk mochten ook Spaan en Meijer korstjes leveren, maar omdat er al genoeg van waren kreeg Meijer ook een deel van de broodjes. Zo werd bij elke leverancier tussen de 3 en 4 gulden besteed.

De slaggers gaven minder problemen. Zowel slager Schrieken (nu Klaver) als Van Zoonen op de Spoorstraat mochten elk 4,5 pond boterhamworst leveren. Voor de boter ging men naar J.Grootjes, P.van Dijk en de koopman E.Waal. Elk zou 4 kop boter leveren.

"Denke jullie nag an de weduwe Jonker?" vroeg iemand, "die zit 'r ok voor."

Ja, dat was zo, nou dan moest elk maar drie kop boter leveren dan was het eerlijk verdeeld.

"Boi Zoip en Swager kenne we Beukelaartjes kope, die kè-je zo lekker dope in een kom sukkelamelk," stelde een ander voor. Men was het er mee eens en Swager en Zijp konden elk 4 pond van deze lekkere biskwietjes leveren. Verder werden er nog totaal tien pond bruidsuikers besteld bij Kraakman en de weduwe Deutekom. Tot slot mochten Klaas Bood, Jacob Moeijes en de weduwe Kuiper elk nog 50 repen chocola leveren.

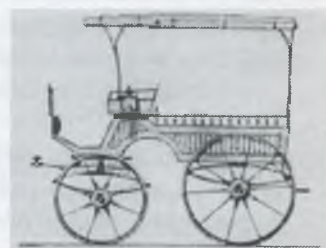
Het schoolreisje van de laagste klassen.

Voor de rijtoer van de laagste klassen had men rijtuigen nodig. Er zouden tussen de 95 en 100 kinderen meegaan. Niets werd aan het toeval overgelaten voor het geval er iets mocht gebeuren. Per drie kinderen ging er één begeleider mee, wat het totaal op 35 begeleiders bracht. Voorts zouden nog eens acht dames de horde kinderen 'bemoederen'.

Het organiserend comité toog naar Herman Wolfswinkel, een bekend verhuurder van rijtuigen.

"Tja," zei Wolfswinkel, toen hij hoorde om hoeveel kinderen het ging, "zoveel rijtuigen heb ik niet beschikbaar. Hoogstens drie kun je er krijgen. Als ik jullie was dan keek ik nog even bij Klaas de Boer in Zuid-Scharwou." Hoeveel ging dat kosten, vroeg het comité.

"Vijftien gulden per rijtuig per dag, inclusief koetsier," zei Wolfswinkel, "Klaas de Boer in de Koog rekent hetzelfde." Dus toog het comité naar de stalhouderij van Klaas de Boer. Die krabde zich ook eens achter zijn oor maar uiteindelijk werd de oplossing gevonden. Zij konden twee rijtuigen huren en daarnaast de brik gebruiken. Dat spaarde ook nog weer een paard uit want een rijtuig werd getrokken door twee paarden en de brik maar door één. Huur van de brik kostte acht gulden per dag maar dan moest men wel zelf de wagen mennen.



Open brik
2e helft 19e eeuw

Op een mooie dag in juli van het jaar 1910 vertrokken zes paard en wagens uit Noord-Scharwoude. De dag vantevoren had men de wagens al mogen versieren met bogen van kippengaas waarin klimop en papieren roosjes waren gestoken. Uitgezwaaid door moeders en andere belangstellenden zette de stoet zich in beweging. Verbindingswegen die oost-west lopen waren er nog niet, dus reed men over Oudkarspel, langs de Ambachtsdijk naar Kalverdijk. Bij het zuidende van Tuitjenhorn ging het linksaf de Oostwal op, dwars door Warmenhuizen. Aan de westkant ging het over de Oudewal en de Westfriesedijk richting Schoorldam. Nadat alle wagens de vlotbrug aldaar waren gepasseerd lag de weg richting Schoorl voor hen.

Het was een gekakel van jewelste op de wagens. Maar niet alleen de kinderen genoten, ook de volwassenen waren een leuk dagje uit. De feestvreugde steeg ten top toen de uitspanning van Timmerman bij het klimduin in Schoorl in zicht kwam.

"Allemaal netjes uitstappen," riepen de meesters, juffrouwen en begeleiders, "en bij de paarden vandaan blijven!"

De kinderen klommen allemaal uit de rijtuiggen, waarna een paar stalknechts zich over de paarden ontfermden.

"Kinderen, luister allemaal goed," werd er weer omgeroepen, "jullie krijgen zo direct een broodje en een glas melk."

Brood en melk waren in korte tijd verorberd en daarna vlogen de kinderen naar het klimduin tegenover de uitspanning. Wat een pret, eerst bij het duin opklauteren en dan proberen hardlopend naar beneden te gaan. Natuurlijk duikelde menig een over de kop. Dat ze daarbij flink onder het zand raakten mocht niet hinderen. Ook enkele begeleiders werden meegetroond, maar toen één van de mannen halverwege het duin zodanig struikelde dat de bol uit zijn strooien hoed vloog, was het met de pret gedaan.



*De glijbaan werd verkend.
(foto's P. Mooij te Bergen)*

De speeltuin bij Duinvermaak



*Aan lange tafels aten de kinderen
hun broodjes met boterhamworst.*

De 137 glazen melk en de onkosten voor het stallen van de paarden werden afgerekend. Het stalpersoneel kreeg een gepaste fooi en daarna reed de karavaan de Duinweg af richting Bergen.

De kinderen keken hun ogen uit. Zoveel bomen zag je niet op Langedijk. Onder het rijden kregen de kinderen de meegenomen bruidssuikers uitgedeeld. Nou, dat kregen ze ook niet alle dagen. Smullend en zuigend kwam langzamerhand de Heerlijkheid Bergen in zicht. Ze hadden geluk, net dat ze de Heerenweg afreden kruiste daar de stoomtram 'Neushoorn' naar Bergen aan Zee de weg. Het onderwijzend personeel vertelde aan de kinderen dat pas vorig jaar juni de tramlijn was doorgetrokken naar Bergen aan Zee. De tram van Alkmaar naar Bergen bestond sinds 1905.

De rijtuiggen draaiden even later de Breelaan in. De tuin van 'Duinvermaak' was de bestemming van het gezelschap. Nadat ook hier de paarden weer waren toevertrouwd aan de stalknechts werden de kinderen getraceerd op limonade. Elk kind kreeg er een meegebrachte Beukelaar bij. Toen was het tijd om de glijbaan in de speeltuin te gaan verkennen. Onderwijl dat de kinderen ravotten deed een deel onderwijzers en begeleiders zich tegoed aan een kop koffie.

Een ander deel maakte van de gelegenheid gebruik om per brik naar Egmond aan Zee te gaan. Via de Eeuwige Laan ging het langs 'De Franschman', door Wimmenum en 't Woud naar Egmond aan den Hoef.

Vandaar rechtsaf naar de badplaats alwaar ze zichzelf tracteerden op een hartversterking bij Jacob Halff.

"Weet je dat ze hier erg lekkere kantkoek verkopen," deelde één van de leraren mee.

Onder het motto 'de biene benne nou toch nat', besloot men om een stuk van deze lekkere koek te proberen. Ze zaten gezellig en liepen daarna nog even langs de zeekant maar dan was het toch weer hoog tijd om naar Bergen terug te gaan.

De kinderen waren bij Duinvermaak intussen wat moegespeeld. Ze hadden allemaal nog twee broodjes met boterhamworst en een korstje gekregen.

De paarden werden weer ingespannen, de stal-knechts kregen een footje en het hele gezelschap klom weer op de wagens.

Eerst reed de stoet nog door de beboste lanen van Bergen maar toen ze op de Bergerweg kwamen werd de begroeiing allengs dunner. Toen ze de bebouwing al even achter zich gelaten hadden en de Wognummerbuurt van Alkmaar al in zicht kwam hielden de paarden halt.

"Weerom stoppe we hier meester?", vroeg één van de kinderen.

"Wel m'n jongen, hier is een tol op de grens van Bergen en Alkmaar. Iedereen die hier langs gaat moet tol betalen anders gaat de slagboom niet open."

Het bleek dat voor elk rijtuig 60 cent moest worden betaald. Daarna ging de boom open en mochten ze doorrijden. Ze waren nu gauw in Alkmaar, kruisten de spoorwegovergang en reden weldra langs het station. Daarna ging het rechtsaf langs de Kanaalkade en aan het einde daarvan de Friesebrug over. Pal over die brug stond de uitspanning van M.Bregman 'Stal- en Logementhouder', één van de 26 pleisterplaatsen die Alkmaar in die dagen nog rijk was. De Friese brug lag toen nog iets westelijker dan de huidige, recht tegenover de Herenstraat. Bregman had zijn zaak op de plek nu rechts van de oprit naar de Friesebrug, daar waar nu een parkeerplaats is. In later jaren droeg het de naam 'Café Noord-Holland'.



Alle 13 paarden werden weer uitgespannen en de kinderen werden voor de laatste keer voorzien van een glas melk. Het oponthoud duurde deze keer wat korter omdat de dag al flink begon op te schieten. Voor de laatste keer besteed iedereen weer de rijtuigen en werd er koers gezet richting Langedijk.

Langs de Friese weg reed de karavaan, om vervolgens de meelmolen Het Roode Hert en de houtzaagmolen De Ruyter te passeren. Bij de brug over de Hoornsche vaart hadden de kinderen een schitterend uitzicht op de sluis en de zes molens aldaar. De meesters en juffrouwen gaven uitleg over de functie van deze strijkmolens. Ook de overhaal, waarvan er nog één te zien was, kreeg ruime belangstelling.

Langs de Zeswielen ging het tot de stoet bij de Halve-maansbrug uiteindelijk de Nollen opreed. Het dorp Sint-Pancras was bij de meeste kinderen niet geheel onbekend ofschoon ze er bijna nooit kwamen. Opvallend was, zo zeiden de begeleiders, dat dit dorp een zandige ondergrond had, iets dat Langedijk niet kende. Het dorp was gebouwd op een uitloper van een zandrug die vanuit Kennemerland naar het noorden liep. Toen de rijtuigen de Twuyverweg opreden en de grens met Broek naderden, begonnen de kinderen te zingen, aangevoerd door de begeleiders. Dit duurde zolang ze door Broek en Zuid-Scharwoude reden. Bij de gemeentegrens van Noord-Scharwoude aangekomen steeg een luid gejuich op waardoor verschillende ouders hun huis uitkwamen.

Voor het gemeentehuis aangekomen werd het een drukte van belang. Kinderen werden afgehaald door hun moeders, onderwijzend personeel liep druk regellend heen en weer, koetsiers kregen een fooi en het enige dat men wilde was zo snel mogelijk naar huis. Het schoolfeest was ten einde.

Het schoolreisje van de hogere klassen.

De groep van de hogere klassen was veel kleiner dan die van de lagere. Dit zal de reden geweest zijn dat er geen inkopen van te voren werden gedaan. Alle verteringen zouden onderweg worden gekocht, ofschoon vooraf wel schriftelijk reserveringen waren gedaan. Uit vorige schoolreisjes waren al enkele adressen bekend. Zo konden C.Kos op het Damrak en de weduwe P.Koppen in de Kalverstraat 36 rekenen op de komst van 64 kinderen en hun 8 begeleiders.

Voor de terugtocht werd alvast een afspraak gemaakt met schipper N.Kooij om de stoet van Broek naar Noord-Scharwoude te varen. Ze zouden dan met het Broeker spoortje komen en het laatste stuk varend afleggen. Logisch, want de kinderen zouden dan te moe zijn om nog naar huis te lopen.

De reis.

Voor het echter zover was moesten kinderen en begeleiders nog wel een flink stuk (wel zo'n drieëneenhalve kilometer) tippelen naar het station Noord-Scharwoude. De naam van dit station klonk bedrieglijk. Menigeen zal raar opgekeken hebben als hij dacht 'Ha, een station in de plaats waar ik moet zijn'. Vergeet het maar, het lag feitelijk in Heerhugowaard aan een zijlaantje van de Laanderweg.

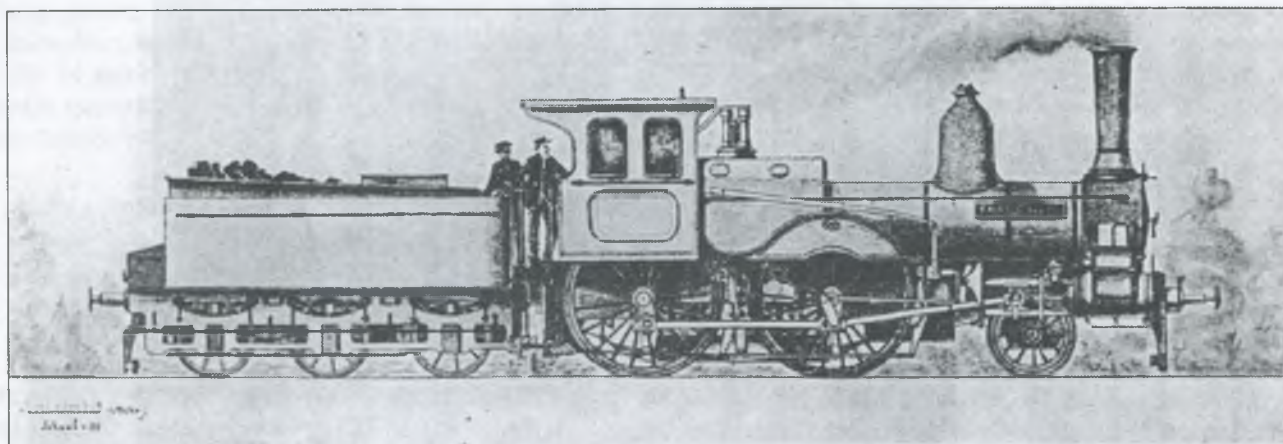
De groep vertrok dus lopende vanaf de Kerkelaan richting Oudkarspel. Bij het café 'Het Bonte Paard' ging het vervolgens langs 't Wegje (de latere Spoorstraat). Aan het einde lag de Roskambrug over de ringvaart van de Heerhugowaard.

De huidige Laanweg heette toen nog Laanderweg, net als het Heerhugowaarder gedeelte. Deze rechte weg voerde vanaf de Roskambrug in één lijn naar het spoorwegviaduct bij de Smuigel. Toen nog de Spoorlaan af en daar was eindelijk het station.

"Bij elkaar blijven en netjes in rijen van twee naast elkaar blijven lopen," verordonneerde de onderwijzer, "en stoppen wanneer je een weg moet oversteken."

Zo belandde de troep veilig op het Damrak waar ze voor de eerste keer iets gingen eten.

Bij Kos kregen alle kinderen een broodje kaas en een glas melk. De begeleiders namen wat anders. De vertering was gauw verorberd en verder ging het weer, lopende richting Artis.



Locomotief 1889

Om half acht arriveerde met veel gesnuif de stoomtrein uit de richting Schagen. De conducteur lette goed op dat alle kinderen veilig aan boord van de trein konden klimmen. Eén van de begeleiders gaf de man een dubbeltje fooi. Daarna gaf de chef met zijn rode pet op het vertreksein aan de machinist. Puffend zette de trein zich in beweging in de richting van station Heerhugowaard.

"Koik nag maar een keer goed nei Noorskerwoud," zeiden de begeleiders tegen de kinderen, "'t duurt tot vaneivend eer je 't weer terugziene."

Voor de kinderen was het een belevenis van jewelste. Zo vaak gingen ze ook niet met de trein. Op het station Heerhugowaard zagen ze de trein naar Hoorn klaarstaan. Vervolgens stopten ze bij de halte Sint-Pancras en daarna doemde het 'grote' station van Alkmaar op. Hier moesten ze overstappen op de trein naar Amsterdam die aan de andere kant van het perron al klaarstond.

Na een reis van ruim vijf kwartier, arriveerden de Noordscharwouders eindelijk op het Centraal Station van Amsterdam. De kinderen, maar ook sommige begeleiders, keken met grote ogen naar al die drukte. Wat een volk op dat perron, kruiers en reizigers door elkaar heen rennend. Het werd nog erger toen ze het station uitkwamen. Hier was het een komen en gaan van rijtuigen, handkarren en sleperskarren.

Onderweg wezen de begeleiders de kinderen en elkaar de diverse bezienswaardigheden.

Artis.

Aan de Plantage Middenlaan stond de dierentuin van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap 'Natura Artis Magistra', opgericht in 1838. De meesters vertelden dat dit betekende 'de natuur is de leermeester van de kunst'.

De entree sloeg ook weer een flinke bres in het beschikbare budget. Konden de kinderen nog voor een kwartje, de acht begeleiders waren het dubbele kwijt, zodat er inclusief het Artisboekje f 20,15 moest worden betaald.

De kinderen kwamen binnen door de papegaaienzaan. Natuurlijk moesten ze de dieren voeren. Zodat er 'sausies' gekocht moesten worden. Dat kon er nog wel af en er werden twee kwartjes besteed. De lol raakte er wat af toen één van de ara's steeds 'verrek' bleef zeggen, ook al kreeg hij nog zoveel pinda's. Dat het stomme dier niet beseftte wat het zei drong niet direct tot de kinderen door.

Zo dwaalden de kinderen en volwassenen uit Noordscharwoude rond in 's lands beroemdste dierentuin. Ze zagen de olifanten en de zeeleeuwen en voor een kwartje fooi lieten de oppassers de dieren kunstjes vertonen.

Een vast onderdeel was de prachtige apenkooi waar stevast veel mensen naar hun familie stonden te kijken.

De inwendige mens moest ook hier niet worden vergeten. Alle kinderen kregen weer een broodje kaas

Er was besloten om de terugreis vanaf Zaandam per spoor te maken. De tocht van Amsterdam naar Zaandam zou per boot gaan. Aan de De Ruyterkade lag de stoomboot Czaar Peter, een gloednieuw schip dat pas twee jaar in de vaart was. De Czaar Peter kon

*De apenkooi
in Artis*



en twee glazen melk. De melk bleek even duur als bij Kos op het Damrak, namelijk 5 cent per glas. De broodjes waren aanmerkelijk duurder. Bij Kos betaalden ze maar 7 1/2 cent, hier kostte één broodje kaas wel een dubbeltje.

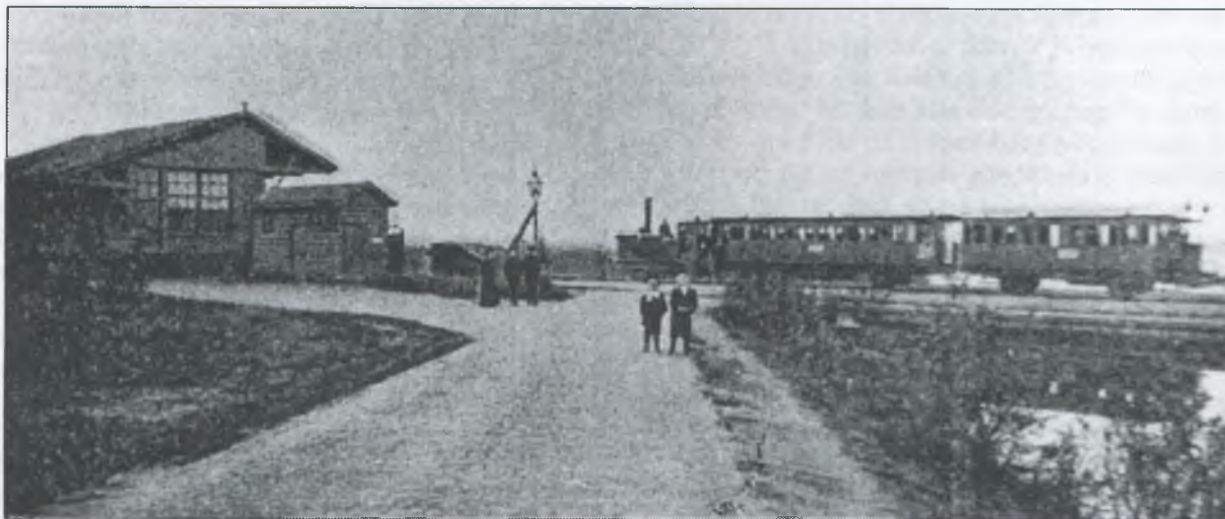
De terugreis.

De vermoedheid sloeg toe en het werd tijd om de terugreis weer te aanvaarden. Na opnieuw een wandeling door Amsterdam wachtte voor iedereen bij de weduwe Koppen aan de Kalverstraat 36 een smulpertij. Kinderen zowel als volwassenen kregen een portie poffertjes plus een portie 'wafelen' à dertig cent per persoon. De weduwe Koppen kreeg een kwartje fooi toe.

1500 passagiers vervoeren. Om vier uur vertrok het schip richting Zaandam. Twintig minuten later passeerde het de Hembrug en weer tien minuten later legde het aan bij de sluis in Zaandam. De gehele overtocht had f 5,- gekost dankzij het feit dat veertien kinderen nog voor half geld meemochten omdat ze beneden de tien jaar waren.

Lopende ging het vervolgens naar het station van Zaandam. Daar waren ze precies op tijd om de trein naar Alkmaar nog te halen. De locomotief stond al driftig te snuiven.

Tijdens de rit kregen alle kinderen een bruidssuiker om lekker op te zuigen. Meester was zo kien geweest om acht pond van de zoetheit aan te schaffen toen zij door Amsterdam liepen. Hij had ook zorgvuldig genoteerd dat ze waren gekocht 'vlak vooraan in de Nieuwendijk, links van de Dam'.



Het station te Broek op Langedijk

In Alkmaar aangekomen moesten ze wel een tijdje wachten op het Broeker Spoortje. Na een kort ritje kwam de hele ploeg uiteindelijk weer behouden aan op het stationnetje bij het Zuiderdel in Broek. Gelukkig lag schipper Kooij al klaar met zijn schuit zodat ze niet hoefden te wachten. Nu duurde het niet lang meer alvorens ze achter de huizen langsvoeren van Broek en Zuid-Scharwoude, onder de talloze bruggen door. Bij de Katholieke kerk wisten ze dat ze weer in hun eigen dorp terug waren. Achter het gemeentehuis, bij de brug van de Raadhuisbuurt legde schipper Kooij aan. Verscheidene ouders stonden op de kant al te wachten om hun vermoeide kroost mee naar huis te nemen.

De afrekening.

Voor het uitstapje naar Schoorl en Bergen was men f.145,15 kwijt, voor het dagje Artis 'slechts' f 123,95. De zes zieke kinderen kregen een aardigheidje, wat

totaal f 10,- kostte. Na nog wat losse onkosten bij elkaar te hebben gesprokkeld bleek van het ingezamelde geld f 16,52 1/2 overgebleven. Dominee Staal presenteerde de eindafrekening aan Jan Keizer en burgemeester Brinkman. Toen die tot de conclusie kwamen dat alles tot op de halve cent was verantwoord zetten zij hun handtekening eronder. Het was 14 juli 1910.

Bronnen:

- *Rekening en verantwoording Schoolfeest N.Scharwoude, Juli 1910, Archief LV.*
- *Een groet uit Noord-Holland, J.Th.Balk, Meijer Pers Amsterdam 1977.*
- *Stoomtrams rond Alkmaar, J.Kok, Pirola Schoorl 1981.*
- *Mededelingen van de heer P.Baltus te Bergen NH*
- *Hist. Atlas Noord-Holland, Robas Den Ijp 1989.*
- *Ach Lieve Tijd Alkmaar, Waanders Zwolle 1988.*
- *Regionaal Archief Alkmaar; illustratie Uitspanning M.Bregman*

Een gebeurtenis om nooit te vergeten (door Jan IJff)

Inleiding.

De watermolen D van de polder Geestmerambacht, dicht bij het Oosterdel, bekend onder de naam 'Broekermolen', had in het jaar 1936 een grote onderhoudsbeurt nodig. Het polderbestuur van het Geestmerambacht vond het noodzakelijk dat deze molen in geval van nood kon draaien en weer dienst kon doen als watermolen. De molen was trouwens ook in 1868 voor dit doel gebouwd.

Er moest daarvoor echter een vrij ingrijpende reparatie plaatsvinden. Een nieuwe ondersteuningsbalk, waarop de wiekenas rust, een zogenaamd windpeluw, moest worden aangebracht. Een heel werk, maar een nog grotere klus was het aanbrengen van een nieuwe roede, twee wieken dus. De oude houten roede werd vervangen door een nieuwe ijzeren. Dit toch wel bijzondere werk werd uitgevoerd door Hendrik Tauber uit Oudkarspel.



De mooie Broeker molen, bekend als de 'Molen van Zwaantje'

Waarom ik dit vermeld en nog zo precies weet komt omdat ik zelf als aankomend timmerman bij Tauber in dienst was. Verder blijft zoïets in je herinnering hangen omdat het een weinig voorkomend werk was. Menigmaal heb ik in die molen door het kleine luikje bij de wiekenas gekeken en nooit kunnen vermoeden dat dit nog eens een vluchtweg zou worden.

Oorlog.

Het is inmiddels acht jaar later en 1944 geworden. Er zijn vier oorlogsjaren verstreken. Jaren waarin veel is gebeurd. Nederland is bezet door de Duitsers. De vervolging tegen de Joden is nog steeds in volle gang. In de zomer van 1942 werden alle Joden tussen de 16 en 40 jaar gedwongen om zogenaamd in Duitsland te gaan werken. Velen gaven geen gehoor aan deze oproep maar werden door de bezetter naar opvangkampen gestuurd en vervolgens naar vernietigingskampen in Polen of Duitsland. Bijna 110.000 joodse landgenoten zijn in de gaskamers en de concentratiekampen omgekomen.

Enkele tienduizenden probeerden onder te duiken, maar het was heel moeilijk om aan een onderduikadres te komen. Onderdak verschaffen betekende gevaar voor eigen leven. In het blad 'Toendertoid', een uitgave van de Stichting 'Waarland van toen', staat een verslag van zo'n onderduiker, waarvan hierna een beknopte weergave volgt.

Nico Smit woonde bij zijn ouders in het Waarland, niet zover van de Hoge Brug in een boerderij aan een landpad. Hij vertelt het volgende:

"Met een paar koeien en verder veel kool verbouwen verdienden mijn ouders de kost. Op de ochtend van 28 oktober 1944, 's morgens heel vroeg, ging vader de stal in om koeien te melken. Hij schrok, want plotseling stond er een jongeman voor hem. Kletsnat, onder de modder, in zijn hemd en broek en met bebloede blote voeten. Hij vertelde dat hij Jood was en dat hij Kees Hogevoorst heette. Hij had een vader, moeder, een broer en een zusje.

'Kom eerst maar mee,' zei vader, die inmiddels moeder had geroepen, 'dan kun je droge kleren krijgen anders ga je dood van de kou.' Na wat warme melk en een goed bed ging Kees vertellen hoe alles zo was verlopen.

De inval

In de eerder genoemde Broeker molen woonde in die tijd een vrouw wiens naam Zwaantje de Boer-Preusterink was. Ze was toen ongeveer zestig jaar en gaf onderdak aan acht jodenmensen in de toch wat afgelegen molen die voor onderduikers geschikt leek.

Het ging de Duitsers niet erg naar de zin. De verliezen in de oorlog werden steeds groter en hun agressie nam daardoor toe. Ze gingen gemene manieren toepassen. Wanneer iemand voor een klein vergrijp gepakt werd, kon hij vermindering van straf krijgen als hij iemand verraadde. Dat was hier ook het geval.

's Avonds laat op 27 oktober 1944 werd er een inval gedaan in de molen. Alle Joden werden gevangen genomen, behalve Kees. Die sliep op de zolder en hoorde wat er gebeurde. Hij trok snel een broek aan en vluchtte naar de hoger gelegen kruizolder. Door het luikje bij de wiekenas klom hij naar buiten en daalde zo langs de wiek naar beneden. Om het gevaar te ontlopen dook hij in het water en zwom naar de overkant die hij moe en verkleumd bereikte.

Met het oog op het gevaar van gezien te worden durfde hij niet over de straatweg te gaan. Dwars door weilanden, akkers en sloten, daar waar nu industrie-terrein de Zandhorst is, ging hij. Daarna in noordelijke richting steeds door sloten en poelen, ongeveer zoals op het kaartje is aangegeven. Zo kwam hij tenslotte terecht bij Klaas Smit en zijn vrouw Christina Zoon in de wat afgelegen boerderij in het Waarland. Hij werd daar liefderijk opgenomen, iets wat nu zo gewoon lijkt maar wat een zeer gevaarlijke onderneming was. Daar, op dat afgelegen plekje heeft Kees het einde van de oorlog afgewacht wat gelukkig voor hen allen goed gegaan is. Een week na de bevrijding ging Kees naar Alkmaar. Op het gemeentehuis lagen lijsten van de slachtoffers van de concentratiekampen. Het was voor hem een verschrikkelijke ontdekking toen hij daar las dat zijn vader, moeder en zusje in zo'n concentratiekamp waren omgebracht.



Onderduiker 'Kees', oftewel Elias Vlessing.

Na de oorlog is Kees medicijnen gaan studeren in Zwitserland. Hij liep stage in het Alkmaarse Sint Elisabeth ziekenhuis. Daarna is hij verhuisd naar Israël waar hij als arts ging werken. Hij ontmoette daar zijn broer die daar tuinder was geworden. Kees ontmoette daar ook het meisje dat later zijn vrouw is geworden. Samen zijn ze naar Amerika geëmigreerd. Ze werkten daar samen in een ziekenhuis, hij als hartspecialist, zij als oogspecialist.



Christina Zoon en Klaas Smit

In 1992 is hij met zijn vrouw en zoon en inmiddels ook een schoondochter, hier weer terug geweest. Het werd een emotioneel weerzien. Kees, wiens echte naam Elias Vlessing was, heeft er voor gezorgd dat de namen van Klaas en Christina Smit op een tegel worden vermeld en dat die tegel in het Yad Vashem, de grot der rechtschapenen onder de volkeren, is ingemetseld. Een mooi gebaar aan een paar mensen die deden wat naar hun mening recht en plicht was.

Bron: Toendertoid, uitgave St.Waarland van Toen 1995.



Kistenfabricage.

Een lang niet onbelangrijke nering in Langedijk was destijds de fabricage van kisten. Van deze tak van industrie willen we ook graag iets voor het nageslacht bewaren. De heer P.Blom uit Noord-Scharwoude (sinds kort woonachtig in Bergen) was van 1948 tot halver-

wege jaren '70 eigenaar van zo'n kistenfabriek aan de Handelskade. We hebben hem gevraagd iets op papier te zetten. Hij is in de pen geklommen en heeft enkele voorvallen uit genoemde periode opgeschreven. We laten hem hierna graag aan 't woord.

Blom's Kistenfabriek (door P.Blom)

Werk zoeken.

In ± 1948 nam ik van mijn vader Dirk Blom de kistenmakerij over. Tot dusver werd gemonteerd kistenhout gekocht, dus niet zelf gezaagd. Na enige jaren werd de behoefte gevoeld om zelf te gaan zagen. Uiteraard moest daarvoor worden gebouwd.

De firma Leegwater bouwde toen een tamelijk grote schuur met verdieping. De benedenverdieping was bestemd als zagerij en de verdieping voor kistenmakerij. In de loop der tijd werd een afkortbank (Bolinder), een conische zaagbank en een stempel-machine (voor het bedrukken van de kisten) gekocht. Weliswaar was er werk, maar veel behoefte aan kisten was seizoensgebonden. Het probleem was dan ook opvullings-orders te bemachtigen. In de naoorlogse ja-

ren was er nog veel op vergunning. In het blad 'Vraag en Aanbod' werd af en toe wel eens iets aangeboden (hout). Zo werd door ene heer Berntsen in Arnhem ook eens wat hout aangeboden. Het bleek voor mij niet geschikt te zijn. Hij zei tegen mij, dat hij misschien wel wat anders voor mij had omdat hij agent was (agentuur) voor een Duitse firma.

De heer Berntsen had voor die Duitse firma 100.000 condenskasten verkocht aan de condensfabriek Friesland. Gemonteerde kisten mochten echter niet worden ingevoerd. Ook gemonteerd kistenhout niet, alleen lang hout op breedte en dikte. Alle andere bewerkingen moesten in Nederland plaatsvinden.

Zoals reeds eerder gezegd zocht ik naar opvullingsorders. Derhalve bood ik de montage van de kisten tegen een zeer lage prijs aan. Echter één eis bracht ik zeer nadrukkelijk onder zijn aandacht, exportkisten voor Amerika zouden altijd voorrang bij mij hebben. Het hout werd met wagons aangevoerd uit Duitsland. Tussen de bedrijven door maakte ik dus condenskisten, tot hun tevredenheid. Toen, plotseling begon de export van kool naar de Verenigde Staten en had men daarvoor kisten nodig. Ik had aardig wat personeel en kon dus nogal wat presteren. De aanmaak van de condenskisten lag stil maar de aanvoer van hout uit Duitsland ging evenwel door. De Condensfabriek en de Duitser schreeuwden op het laatst als magere varkens, de Duitser niet in 't minst.

Zo plotseling als de export naar de VS begonnen was, zo plotseling hield de export op. Het was in Nederland namelijk heel erg beginnen te vriezen. Ik had intussen het personeel flink uitgebreid, maar het einde van de export was voor mij geen probleem want ik kon zo overschakelen op condenskisten. Begrijpelijk kon toen heel wat gemaakt worden.

De eerste tijd hoorde ik ze niet, ze dachten zeker, hij stopt aanstonds wel weer. De aanmaak werd echter steeds groter. De Ned.Spoorwegen zetten de wagons tegenover mijn fabriek, zodat de kisten via rolbanen op het ijs zo in de wagon geladen werden. Al gauw belde de Condensfabriek op, dat ik maar kalm aan moest doen, hetgeen ik schoorvoetend beloofde. Na een dag of drie, vier vroegen ze hoeveel wagons met kisten er nog onderweg waren. Nou, dat wist ik niet precies. Uiteindelijk moest ik natuurlijk stoppen, of in ieder geval verminderen, maar als je weet dat deze kisten nog met de hand werden gemaakt dan hadden veel mensen in ieder geval werk gehad.

Toeval of niet?.

De fa.Kooij had een jongeman op kantoor genomen, niet een Nederlander maar een Zwitser. Deze jongeman werd mijn vriend. Ook nadat hij na twee jaar vertrokken was, bleven wij vrienden. Hij kreeg een baan bij de heer Fopma aan de Haringvlietstraat in Amsterdam. Naast een kantoor aan de Jacob Obrechtstraat in Amsterdam hadden ze ook een kantoor in Parijs (Olando-Afrique). Plusminus 20 jaar later toen ik hem opzocht in Lausanne, kwamen we tot de ontdekking dat de gevulde condenskisten, die ik ooit voor Friesland had gemaakt, naar Cameroun (Afrika) bij hun firma terecht gekomen waren. Over toeval gesproken.

Uitbreiding kistenfabriek.

Na enige jaren kocht ik ook het nabijgelegen pand van de firma Peijs & Co (Klaas Sijpheer) voor f 10.000,-. Nadien begon ik verder te moderniseren, o.a. een nieuwe zware hechtmachine en een tweekleuren stempelmachine. Zowel boven op de verdieping van de zagerij als in het pand van Sijpheer plaatste ik uiteindelijk tien spijkermachines.

Zoals ik reeds in de aanvang vermeldde zocht ik altijd naar opvullingsorders. Veilingkisten waren geen oplossing omdat die vaak op korte termijn geleverd moesten worden. Wel had ik het assortiment uitgebreid met poterbakken, pallets, gaasbakken enz.

Als interessante opvulling waren er orders van Gebr. Langedijk te Venhuizen. Bijna ieder jaar bestelden ze in oktober 3000 gaasbakken, te leveren voor juli volgend jaar. Het maken van gaasbakken was zeer arbeidsintensief.

In de loop der tijd was er ook export gekomen van hoofdzakelijk witte kool naar de Britse bezittingen zoals Brits Guyana (Georgetown), Port of Spain en ook nog andere daarbij gelegen eilanden. Alles voor de koelcel met een inhoud per kist van 25 kg. De vrachtkosten in de koelcel werden berekend naar kubieke centimeters. De kisten moesten derhalve zo klein mogelijk gehouden worden. De inhoud bestond uit poepe-witten, lichte kool; succes Denen iets zwaardere kool en later de zwaardere winterkool Deense witten. Ook veel of weinig regen bepaalde vaak het gewicht van de kool en zodoende de grootte van de vereiste kist.

Epiloog.

De veilingen in Nederland stapten langzamerhand over van hout-emballage op kunststofverpakking. De export van groenten begon ook reeds van containers gebruik te maken. Twee kistenfabrieken in IJmuiden verdwenen van het toneel. Export van vis gebeurde in kunststof. De voordelen waren dat het goedkoper was en een betere isolatie gaf.

Eind 1974 begon de liquidatie van Blom's Kistenfabriek. De houtloodsen werden verkocht aan Boy Limmen, sloopbedrijf te Schagen. De grond ervan werd via makelaar De Jager verkocht aan aannemer Tauber uit Oudkarspel. Tegelijkertijd had de gemeente Langedijk interesse voor mijn panden aan de Handelskade 27 in Noord-Scharwoude. Hoewel de onderhandelingen over de verkoop drie jaar in beslag namen, werd de kistenfabricage eind 1974 reeds stilgelegd.

Momenteel is niets meer overgebleven van wat eens de kistenfabriek van Blom was.



*Het maken van de kisten onder
toezicht oog van Piet Blom (rechts).*

Zomaar wat over zuurkool (door Cor Oudendijk)

De kool komt oorspronkelijk uit Klein-Azië. Daar leerden de Kelten het waarschijnlijk in de vierde eeuw voor Chr. het voor het eerst kennen. Via de Kelten kwamen de Romeinen weer in aanraking met kool. De Romein Plinius (23-79 na Chr.) vermeldde het al in zijn geschriften.

Het duurde nog wel een tijdje voor witte kool tot het

der bleek het licht verteerbaar te zijn.

Huismoeders begonnen witte kool in te maken in Keulse potten. Eerst een laagje kool, dan een laagje zout, dan weer kool, enzovoort. Als de pot vol dan ging er een plankje op waarin een paar gaten waren geboord. Een zware kei hield de boel op zijn



Een hele hoop kool.

dagelijks menu ging behoren. Pas na de dood van Karel de Grote in 814 was dit het geval. We spreken dan nog niet van de vaste kool zoals we die nu kennen. Daarvan was in de dertiende eeuw al wel sprake, maar het telen van een vaste krop begon eerst goed toen de Engelsen zich er op gingen toeleggen. We spreken dan al over de 16e en 17e eeuw.

Het begrip zuurkool heeft weer een andere oorsprong. Volgens de overlevering zouden de Tartaren, een volk uit Rusland, rond het begin van onze jaartelling zuurkool meegenomen hebben naar het westen. Ze waren toen bezig met grote veroveringstochten naar het westen toe en hadden behoefte aan duurzame groente. Toen de Tartaren in aanraking kwamen met de Germanen leerde men in deze streken zuurkool kennen. Kennelijk daardoor is nog steeds in de lage landen zuurkool erg populair.

De duurzaamheid van zuurkool werd ook ontdekt door zeevarenden. De gevreesde ziekte scheurbuik, een gevolg van een tekort aan groente, bleef uit bij het gebruik van zuurkool. De beroemde Britse ontdekkingsreiziger James Cook nam op zijn tweede wereldreis zestig vaten mee. Niemand bleek na een tocht van drie jaar ook maar enige last van scheurbuik te hebben gehad.

In de vorige eeuw kwam men erachter dat ingemaakte witte kool rijk aan vitaminen en mineralen was. Ver-



Zuurkooltrappers

plaats. Daarna begon het verzuringsproces waarbij het melkzuur en het zout samen zorgden voor de vorming van de zuurkool.

De eerste fabrieken.

Zoals met alle huisactiviteiten was ook het maken van zuurkool de start van een fabrieksmatige aanpak. In Engeland, het land waar praktisch alles op grote schaal is gestart, verrezen begin 19e eeuw de eerste zuurkoolfabrieken. Het duurde tot 1874 voor er in Nederland iets dergelijks bestond. Met name in streken waar veel witte kool werd verbouwd, het Geestmerambacht toen ook al, ontstonden veel zuurkoolfabrieken. Voor de volledigheid volgen hieronder de fabrieken die in Langedijk hebben bestaan.

In 1878 begonnen de Duitsers Grelinger en Jansen op het terrein van de huidige Burcht Conserven een inmaakfabriek. Naast het inzouten van groenten werd er ook witte kool verwerkt tot zuurkool. Van 1883 tot 1894 was de onderneming in handen van de latere burgemeester Brinkman van Noord-Scharwoude. In 1894 kocht Peter Verburg de fabriek, die in gewijzigde opzet tot voor kort nog bestond, al draaide alles al lang niet meer om louter zuurkool. Begin 1998 werd besloten 'Burcht Foods' op te heffen.

Op 31 maart stopte de productie en korte tijd later werden de machines verkocht. Het einde van een tijdperk.

Een andere Duitser, Catzer genaamd, bouwde in 1885 de zuurkoolfabriek 'De Nederlanden'. Deze fabriek is in de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) door de Nederlandse regering opgekocht en werd in 1919 opgeheven. Na diverse bestemmingen, o.a. Dumpstore van Cees van der Zel, werd het gebouw na een brand, die op 4 januari 1979 plaatsvond, afgebroken. Nu staat hier de Rabobank.

In 1890 begonnen in Zuid-Scharwoude drie schippers met het inmaken van witte kool. Het waren Pieter Kooy, Cornelis Arends en Gerrit Kramer. Plaats van

aan Nic. de Nijs. Naast Kramer was De Nijs een goede tweede in de zuurkool. Van dit bedrijf is heden ten dage niets meer over. De fabriek is overgenomen door de fa. Kramer en de gebouwen vielen op het laatst ten prooi aan de uitbreiding voor 't Melkpad en de Eendrachtstraat.

Ook het dorp Oudkarspel kende zijn zuurkoolfabriek en wel die van Hendrik Hart. In 1903 begon deze met zijn vader de inmaak van witte kool. Met de bouw van een fabriekje werd gestart in 1906. Lange tijd heeft de firma Hart aardig zijn partijtje meegeblazen maar in 1968 volgde overname door de NV Luycks. Dit heeft niet erg lang geduurd want enkele jaren later kwam Hart in handen van Kramer uit Zuid-Scharwoude. Het



Een oude foto van de zuurkoolfabriek van Houtkoper uit 1910.

H.J.Houtkoper staat in het midden met bolhoed, links van hem Piet Schagen. De man die tweede van links staat, met de grote baard, is Johan Pluister. De man met de pet aan de rechter kant, precies links van de paal is Jan van der Gragt. De motorboot is de eerste motorschuit 'De Nijverheid' van Cor van Schoorl Jr, gebouwd in 1906 bij Stoel in Alkmaar.

Achterop de schuit staat Cor van Schoorl Jr.

Rechts een schuit met bloemkool. Op het veilingbordje staat: W.de Geus Koedijk, nr 206, 220 stuks.

handeling was een schuur achter het huis van Kramer, nu Dorpsstraat 322. De samenwerking duurde niet lang want in 1893 ging Kramer alleen door. In datzelfde jaar verrees aan de Voorburggracht een zuurkoolfabriek die nu nog steeds bestaat.

Ook in 1890 startte Cornelis Bak in Broek op Lange-dijk. Hij bouwde een kleine fabriek aan het Fabriekspad, achter het voormalige postkantoor. Na Bak was de fabriek achtereenvolgens eigendom van H.J.Houtkoper en H.Stenneberg en P.Schagen. De laatsten voerden de naam Fa Stenneberg & Co. De fabriek is opgeheven in 1973 en op de plek verzeen de huizen van de Wup.

Cornelis Berkhouwer begon in 1896 een zuurkoolfabriek in Zuid-Scharwoude, die hij in 1917 verkocht

merk 'Hart' bestaat nog steeds.

In een oude boerderij aan de Polderweg (nu Prins Hendrikkade) in Broek startte Klaas van der Molen (de man van de naar hem genoemde brug naar Heerhugowaard) een zuurkoolfabriek. Na een brand, die de boerderij volledig in de as legde verrees een nieuwe fabriek die van 1912 tot 1948 draaide. Na in 1949 te zijn verbouwd tot koelhuis is het gebouw inmiddels gesloopt en staat er een dubbel woonhuis. Ook in Broek richtten Simon Bak en W.Bak Czn in 1910 een zuurkoolfabriek op onder de naam 'Het Oxhoofd'. Na enkele jaren nam C.Kostelijk de zaak over, die in feite de koop sloot voor zijn zoon Jacob. Toen die al jong overleed werd de fabriek, mede door de perikelen met zuurkool in de Eerste Wereldoorlog, gesloten.

Nog lange tijd heeft Jan de Wit er een scheepswerf gehad, tot op deze plek de basisschool 'De Phoenix' verrees.

De naam van de fabriek leeft nog voort in het Oxhoofdpad.

Er hebben ooit veel zuurkoolfabrieken bestaan in Nederland. In 1918 waren dat er zelfs 170. In 1934 echter was hun aantal al teruggelopen tot veertien, waarvan

toen al de meeste nog stonden in Langedijk. Heden ten dage is Langedijk nog steeds toonaangevend in de zuurkool, al staan er niet zoveel fabrieken meer.

Bronnen:

- *Blad 'Traditie', een uitgave van het Ned. Centrum voor Volkscultuur in Utrecht, jaargang 2 nummer 4,*
- *Een kijkje in de geschiedenis van Langedijk, Maarten Kuiper Hoorn 1980.*

Een foto die naar de kolffeesten voerde (door Jan IJff)



De heer P. de Geus ontvangt bloemen. Hij was in 1938 de enige nog in leven zijnde oprichter van de sociëteit 'Op Maat'. V.l.n.r.: Jennie Schoenmaker, Alie Woldhuis, Aris Kist (voorzitter), Piet de Geus, Guurtje de Ruiter, Nel Molenaar, Dieuw Krul.

Een foto kan verhelderend werken. Bij het zien van de gebouwen of personen komt meestal het juiste beeld weer naar voren. Het kan echter ook verwarrend werken. Dat was het geval toen Langedijker Verleden enige tijd geleden in het bezit kwam van bijgaande foto's. Aanvankelijk werd gedacht aan een dameskolfclub, maar bij nader onderzoek bleek het heel wat anders te zijn. Het had wel te maken met het kolven maar ... laten we maar bij het begin beginnen.

51e Nationale Kolfwedstrijd.

Het gaat hier om de '51e Nationale Kolfwedstrijd' die gehouden werd in café 'De Roode Leeuw' van 9 t/m 13 september 1938, en georganiseerd door de sociëteit 'Op Maat' te Zuid-Scharwoude. Zoiets komt niet zomaar uit de lucht vallen. Daar gaat heel wat aan vooraf. In de notulen van de genoemde sociëteit werd in de vergadering van januari 1937 ter sprake gebracht de mogelijkheid te onderzoeken om de wedstrijden der

Nederlandse Kolfbond, die eens per jaar werden gehouden, hier in Zuid-Scharwoude te laten plaatsvinden. Een daartoe aangewezen commissie, bestaand uit de heren Jb. du Burck, P. Molenaar, J. Kramer en P. Goet, ging dit aan het hoofdbestuur verzoeken. De toezegging werd vlot verleend en spoedig daarna, op 23 maart 1937, werd er uitvoerig vergaderd. Een zwaarwegend punt waren de kosten. Er werd besloten om een fonds te vormen en wel onder de volgende voorwaarden: elke bezoeker van de sociëteit-avond moest 10 cent betalen en verder moest ieder lid f 2,50 bijdragen aan een te vormen garantiefonds. De genoemde bedragen doen nu misschien wat lachwekkend aan maar we moeten dit zien in de tijd waarin dit plaatsvond. In mei 1938 was een bedrag van f 200,- bijeen vergaard.

Door het organiseren van attracties tijdens de kolf-feesten zou geprobeerd worden meer geld te verzamelen.

De organisatie.

Er zou een boekje worden samengesteld met daarin het programma der wedstrijden en het gehele verloop van de verdere feestelijkheden. De heer P.Kist ging zich belasten met het verzorgen van de feestavond en hiervoor medewerkers vragen.

Op de vergadering van 12 juli 1938 werden allerlei commissies benoemd, elk bestaande uit drie of meer leden, om elk onderdeel goed te laten slagen. Zo werden commissies ingesteld voor Bijstand, voor de Boottocht, voor logies, voor bezichtiging en voor de attracties. Tot markeurs werden benoemd Aris en Cor Berkhout (vader en zoon) en als schrijver P.Kist.

Er werd dus een boottocht georganiseerd met daaraan verbonden een bezoek aan de Broeker Veiling en een bezoek aan de zuurkoolfabriek van de Fa.Kramer. De uitgedachte attracties, welke geld moesten opbrengen om het vermoedelijk tekort te dekken, waren: Kegelbaan, Schiettent, Penningkast, Balwerpen, Vlotbruggen en Russisch Biljart. Deze spelen zouden worden opgesteld in een naast het café opgebouwde tent.

Besloten werd verder om muziek te laten spelen in de kolfbaan, wat f 15,- per dag zou gaan kosten. Maar er werd dan ook 15 cent entree voor geheven.

De wedstrijden.

Op vrijdag 9 september vingen de wedstrijden aan. Op de zondag daaraanvolgend sprak de voorzitter van 'Op Maat', de heer Aris Kist, zijn welkomstgroet, waarna de 'Eerewijn' werd aangeboden. De maandag daarop, 12 september, was de officiële vergadering van het hoofdbestuur van de Nederlandse Kolfbond. De vergadering kon plaatsvinden in het café 'De Schelvis' van de heer Rijper.

Om 18.00 uur werd er een gezamenlijk diner gehou-

den in de zaal van 'De Roode Leeuw' à f 2,50 per cou-vert. Het menu was als volgt:

*Hors d'Oeuvre
Koninginnesoep
Contre filet (dunne lende)
Groenten en Aardappelen
Jonge Haantjes met verse compôte
Pudding
Fruit*

Helemaal niet gek voor die prijs.

Op dinsdag 13 september voortzetting van de wedstrijden en daaraanvolgend de uitreiking van de prijzen. Tot slot was er een feestavond die heel gezellig werd en goed verzorgd. De avond werd gevuld met zang en een paar korte eenacters, fantasiedans door Nel Langedijk en Rie Prijs. Enkele heren van de gymvereniging 'Hercules' gaven demonstratie: op paard en brug. Arie Schene kwam met 'De oude koster' op de planken en tot slot was er zang van Marie Kliffen, begeleid door Nelie Kramer op de piano. (zie ons blad van 1997).

Afrekening.

In tegenstelling tot het goede verloop van de feesten leverde het geheel toch een nadelig saldo op. De totale uitgaven waren f 715,- en dat gaf een tekort te zien van f 156,-. Het ingestelde garantiefonds moest dus bijdragen in het tekort. Men had een hogere opbrengst verwacht van de diverse attracties.

Zo is het cirkeltje rond. We zijn begonnen met de foto van een aantal dames rond de kolfpaal en hebben daardoor de kolffeesten van 1938 weer meegemaakt. De dames op de foto's zijn dus geen dameskolfclub maar zijn de medewerksters aan de in dit verhaal genoemde attracties. Hen werd gevraagd om bloemen te overhandigen aan Piet de Geus.



In de kolfbaan van 'De Roode Leeuw' zien we de dames die de attracties verzorgden.
V.l.n.r.: Alie Woldhuis, Jennie Schoenmaker, Nel Molenaar, Dieuw Krul en Guurtje de Ruiter.
Om een bijzondere foto te maken heeft fotograaf Joh.Kuiper uit Hoogwoud destijds de dames met kolfstok en bal opgesteld rond de paal.

De pomp (door Jan IJff)

Een oude foto van de Koog in Zuid-Scharwoude geeft altijd een schilderachtig beeld. Links zien we nog een klein stukje van het raadhuis van de, toen nog zelfstandige gemeente. Op de achtergrond de Koogkerk en rechts de eerste huizen van de Koog die slechts over een bruggetje bereikbaar waren. Even na dit laatste bruggetje boog de sloot naar links onder de Roosterbrug door. Ook van deze brug is nog een klein stukje te zien. In het midden zien we de dokterswoning welke al heel veel jaren, en ook nu nog, als zodanig bekend staat. Dit geheel is verpakt in heel veel geboomte. Wat niet zo opvalt is een kleine waterpomp, zo'n paar

geput. Dat ging alles wel vrij goed, als het af en toe maar eens regende. Was dat niet het geval dan was het vaak een noodtoestand. Sloopwater werd dan gebruikt voor doeleinden die streng verboden waren. Het gevolg was dat er veel ziektes en sterfgevallen voorkwamen. In 1894 gaven de gemeentebesturen van de vier dorpen al waarschuwingen tegen het gebruik van sloopwater voor het wassen van groenten. Reden was het uitbreken van een cholera-epidemie waaraan alleen al in Broek vier patiënten waren overleden. In 1909 waren er op Langedijk nog 50 gevallen van tyfus.



Op het pleintje bij het raadhuis stond "de pomp".

meter uit de slootkant. Denk daar niet te gering over. Heel wat raadsvergaderingen zijn daar aan besteed voor dat deze pomp werd geplaatst.

Men kan zich nu afvragen, waar diende die pomp dan voor? We moeten om te beginnen bedenken dat deze werd geplaatst in de jaren 1907-1908. In die tijd was ieder huisgezin nog aangewezen op zijn eigen watervoorziening. Vóór 1900 had men vaak alleen een regenton of regenbak voor het benodigde drinkwater. De rest, zoals het water voor de afwas, schrobben en boenen kwam uit de sloot. Ook de kleren werden met sloopwater gewassen.

In 1902 kwam de verplichting dat bij elke woning een regenbak moest worden gemaakt. Dit waren ondergrondse gemetselde bakken waarin het regenwater van het dak werd opgevangen. Met een klein emmertje (een aker) aan een ketting werd het water hieruit

Advertentie van 12 augustus 1894 waarin wordt gewaarschuwd voor cholera.

CHOLERA.

* **BURGEMEESTER en WETHOUDERS van NOORD-SCHARWOUDE** brengen ter kennis van de Inge-tenen:

- 1°. dat een ieder zich wachte niet alleen het water uit de slooten 'et te drinken, doch het ook niet voor schoon van vaatwerk of iets anders te gebruiken, daar juist daarin het grootste gevaar is gelegen voor het verbreiden van geneemde ziekte;
- 2°. dat ieder wordt gewaarschuwd de slooten rein te houden van vuilnis en groentenafval, omdat verrotting dier stoffen groot gevaar oplevert;
- 3°. dat men matig zij in eten en drinken, vooraf melk en water kooke en onrijp ooft niet gebruike;
- 4°. dat men zich niet in het water bade;
- 5°. en eindelijk geneeskundige hulp inroep bij het zich voordoen van een verdacht geval van cholera en den Burgemeester bericht geve.

Noord-Scharwoude, den 10 Augustus 1894.

Burgemeester en Wethouders voornoemd.

de Burgemeester,
C. KROON.

de Wethouder,
K. SLOTEMAKER.

Hoewel er in 1902 al een commissie was die zich inzette voor aanleg van waterleiding aan de gehele Langedijk, was een groot deel van de bevolking fel tegen. Men was immers niet gewend om iets voor water te betalen en zette daarom het been dwars. In Zuid-Scharwoude dacht men een oplossing te hebben gevonden door het laten plaatsen van een zogenaamde Nortonpomp, waar ieder water kon halen in geval van nood. Het water dat deze pomp leverde was van goede kwaliteit en de pomp was zo geplaatst dat men ook gemakkelijk met het schuitje water kon halen. Het bleef echter een slechte en ongemakkelijke oplossing. Gelukkig namen de gemeenteraden de beslissing tot aanleg van de waterleiding. Dit kwam mede door toezegging van Gedeputeerde Staten om een groot bedrag aan subsidie te verlenen. Grote groepen van de bevolking bleven echter protesteren. Het is wel duidelijk dat de redactie van de Langedijker Courant sterk vóór de aanleg van de waterleiding was. Dit blijkt wel uit de volgende berichten uit die tijd die hierna volgen en waarin u kunt lezen dat ze de aanleg probeerden te bevorderen.

28-08-1920 Schoorl

De raad van Schoorl besloot heden tot aansluiting bij het Provinciaal Waterleidingbedrijf.

02-03-1921 Broek op Langedijk

De maand februari was een uitstekende reclame voor de waterleiding. Verscheidene regenwaterbakken laten een holle klank horen. Er viel slechts 9,3 mm regen, terwijl 44,4 mm normaal is.

23-03-1921 Langedijk

De gezondheidcommissie vermeldt de volgende ziektegevallen:

Harenkarspel	1 tyfus - 12 roodvonk
Oudkarspel	1 tyfus - 2 difteritus
Warmenhuizen	6 tyfus - 2 difteritus - 3 roodvonk
Zuid-Scharwoude	1 tyfus
Broek op Langedijk	2 tyfus - 2 difteritus - 1 roodvonk
Sint-Pancras	7 roodvonk

13-04-1921 Broek op Langedijk

Het gebrek aan drinkwater begint hier algemeen te worden. Sinds 18 januari hebben we geen regen meer gehad. Wie nog een voorraadjie heeft mag zich gelukkig prijzen en wel toezien dat het hen niet vergaat als één onzer dorpsgenoten, die bij zijn grote reserve regenbak komende, deze geheel leeggehaald vond.

17-12-1921 Langedijk

Alweer zitten heel wat gezinnen aan de Langedijk zonder regenwater. Wat zal het een zegen zijn als de waterleiding zijn diensten zal verrichten, vooral in deze streek waar, bij gebrek aan beter, het onhygiënische slootwater wordt gebruikt.

31-01-1922 Oudkarspel

Er werd een protestvergadering gehouden tegen de aanleg van waterleiding. Ruim 300 personen tekenden de protestbrief. Ook te Dirkshorn en in Waarland ging men met lijsten rond om tegen de aanleg te protesteren. Bijna alle inwoners tekenden. De droogte van vorige zomer is blijkbaar alweer vergeten.

11-03-1922 Noord-Scharwoude

De vlaggen worden uitgestoken voor het feit dat de 100e spoorwagon met buizen en materieel voor de waterleiding is aangekomen.

15-05-1922 Noord-Scharwoude

B en W van Noord-Scharwoude maken bekend dat i.v.m. de aanleg waterleiding de Dorpsstraat is afgesloten voor rijverkeer.

12-09-1922 Langedijk

Op een paar aansluitingen na is geheel Langedijk nu aangesloten op de waterleiding.

27-10-1923 Zuid-Scharwoude

Tegen enkele personen is proces-verbaal opgemaakt wegens het weigeren tot aansluiting op de waterleiding.

27-07-1925 Sint-Pancras

Door 169 burgers zijn handtekeningen geplaatst voor aansluiting op de waterleiding.

01-08-1925 Sint-Pancras

De raad besloot met 6 stemmen voor en 1 tegen tot aansluiting bij de waterleiding.

Tot zover de berichtgeving in de Langedijker Courant. Toch waren er mensen aan de Langedijk die bleven weigeren om het zogenaamde leidingwater te gebruiken. Er was wel een kraan in huis, dat was verplicht, maar die werd niet opengedraaid. Soms werd de kraan helemaal weggetimmerd in een kastje en bleef men het regenwater gebruiken. Gelukkig is dat nu verleden tijd.

Bruggenonderhoud.

We weten dat er vóór de verkaveling veel bruggen in Langedijk waren. Voetbruggen naar de talloze eilanden. Onderhoud kwam vaak ten laste van de bewoners van die eilanden. De plaatselijke timmerman en schilder hadden er dan ook vaak een klusje aan. Maar soms woonde op zo'n eiland iemand die dat ook wel kon, soms met hulp van een andere bewoner. In het kasboek van Jan Snijders, destijds schuitemaker op de Boomgaard te Zuid-Scharwoude, vonden we de volgende boekingen:

1947

Juli 16	een plank in de brug en 4 slotschr(oeven) in een lat	C.de Jong	f	4,-
Aug. 22	lat op de brug	J.Snijders	-	0,30
Sep. 6	lat op de brug	A.Zuidscherwoude	-	0,30
Sep. 15	brug geteerd	C.Kout	-	3,-

1948

Juni 14	lat op de brug	J.Snijders	f	0,40
Aug. 4	geteerd	Jb Komen	-	3,75
			f	11,75

1949

Juni 17	2 latten		f	0,60
---------	----------	--	---	------

1950

Mrt 23	3 latten		f	0,90
Mei 27	4 pond groene verf		-	8,-
	3 pond rood		-	6,-
	3 kan carbol		-	1,50
	12 stuks 1/2 x 8		-	5,76
	12 slotschroeven		-	1,20
	2 1/2 uur		-	3,75
	P.Snijders 31 uur		-	31,-

Er moest dus alle jaren wel iets aan de brug gebeuren. Alle bewoners moesten hier aan meebetalen, getuige de aantekening van enkele namen: bet(aald) Clazien (van der Vliet), J.Bruin, Bekman (Henk Kleinbekman), Kout, J.Snijders, Jb Komen, ZS Scharwoude (gemeente?), Jb Zijp.

Hadden Langedijkers watervrees? (door Jan IJff)

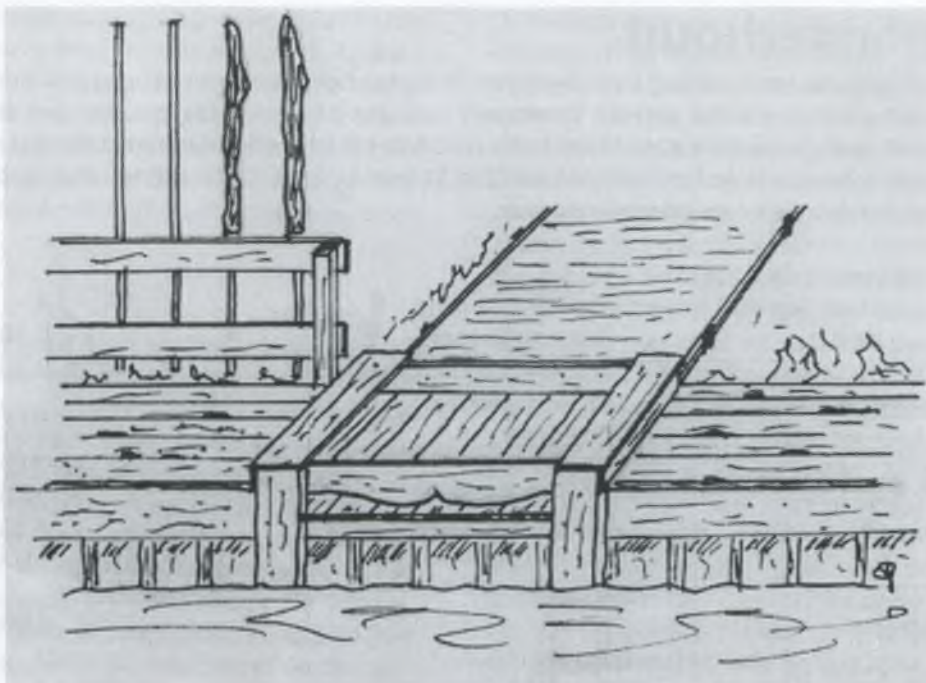
Hoewel de Langedijkers midden en rondom in het water zaten gingen ze er toch in sommige opzichten zuinig mee om. Ze benutten het op veel manieren. Elk huis stond aan het water waardoor iedereen ook een zogenaamde 'stoep' had aan de slootkant, waar de potten en pannen werden gewassen. Ze voeren over het water naar hun akkertjes en vervoerden de door hen verbouwde producten per schuit naar elders. Ze schrobden de straat en boenden de stoep en werden een schoon en proper volk genoemd, maar... zichzelf wassen beperkte zich tot één maal in de veertien dagen. Hoogstens werden tussendoor de 'biene wossen', maar daar bleef het bij. Zo was het althans in de jaren tot 1920 en nog veel later in de tijd.

Misschien stak het platteland nog gunstig af bij de steden. De Amsterdammer ging wel erg weinig in de tobbe, slechts zes maal per jaar, in plaats van de gewenste 52 keer. Dit staat in een artikel naar aanleiding van een onderzoek te lezen. In het jaar 1951 beschikten ruim 60.000 van de 220.000 huizen in Amsterdam over een douche of badruimte. Het bleek evenwel dat daar nauwelijks gebruik van werd gemaakt. De meeste

van deze ruimtes werden als kast of voor andere doeleinden gebruikt. De wekelijkse wasbeurt in de tobbe met waswater, dat door het hele gezin werd hergebruikt, bleef de gewoonte. Dit ging door tot ver in de jaren vijftig. De stijgende welvaart, vanaf de jaren zestig, zorgde voor een revolutie in de badgewoonten. Dit ging door en in plaats van een noodzakelijk kwaad werd het baden een aangename ontspanning in steeds mooier wordende badkamers.

Ook in onze dorpen was het wassen van het lichaam voor velen een plaag en werd het vaak een week uitgesteld. Ook werd er soms wel schoon ondergoed aangetrokken zonder zich te wassen. De hygiëne stond duidelijk op een heel laag pitje.

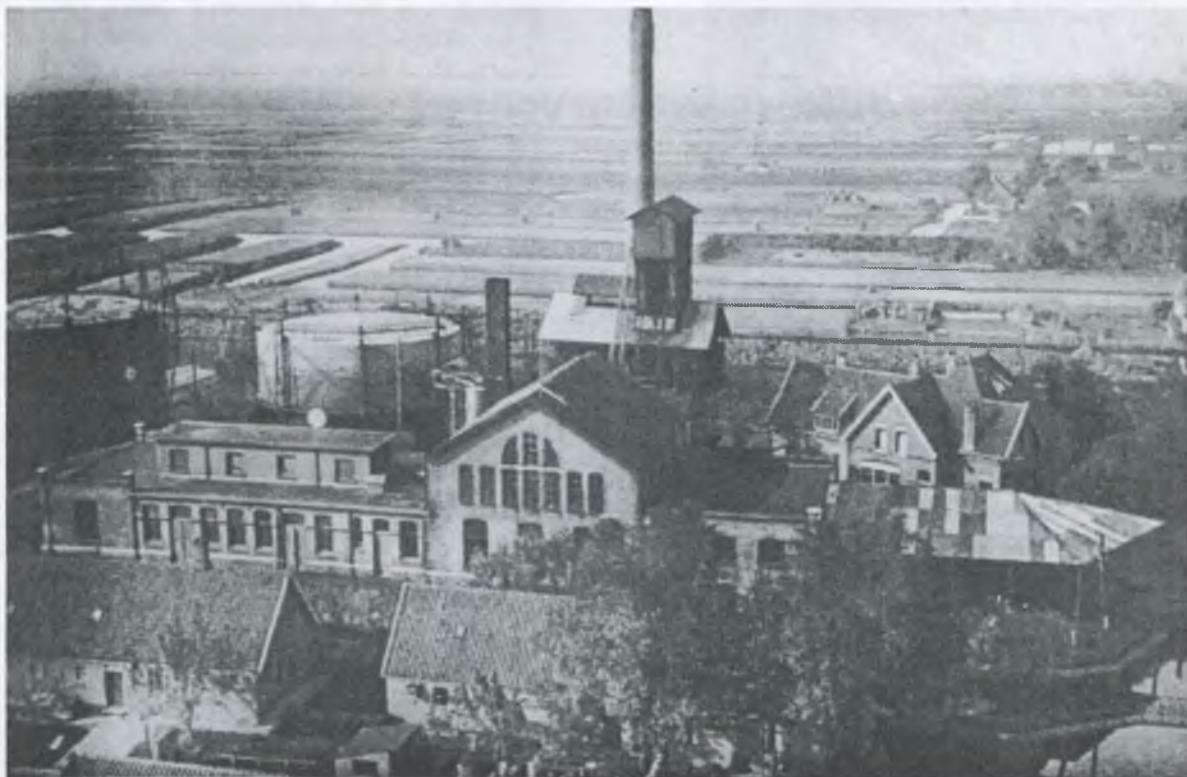
Natuurlijk probeerde daar een aantal mensen wat aan te doen. Vooral de vereniging 'Het Witte Kruis' deed daar erg haar best voor en trachtte de mensen een betere hygiëne bij te brengen. Plannen waren er genoeg maar werden vaak afgedaan met een smoesje zoals: "Klaasbuur wast z'n oigen maar twee keer in een jaar en hoi is nooit ziek!" Vaak waren echter de financiën het grote struikelblok.



Borden, potten en pannen werden in sloot gewassen

Toen echter de vereniging 'Het Witte Kruis' weer een bijeenkomst had belegd, op 24 februari 1927 in Concordia te Noord-Scharwoude, leken de plannen tot meer hygiëne een haalbare kaart. Het bestuur had de plannen goed voorbereid en kwam met het voorstel tot het inrichten van een badhuis. Eerder was de watertoevoer een grote moeilijkheid geweest en ook

een te kostbare zaak, maar nu sinds een paar jaar in de Langedijk de waterleiding was aangelegd, was dit overwonnen. Er was een lokaliteit beschikbaar voor deze badinrichting bij de gasfabriek te Noord-Scharwoude. Het kon daar worden ondergebracht in het linker gebouwencomplex. Dit was natuurlijk een zeer voordelige oplossing.



De gasfabriek zoals deze stond aan de noordkant van de Westerstraat. Nu staat hier het complex 'Westervenne'.

Over de inrichting kon door de voorzitter wat specifiek worden meegedeeld en tevens over de kosten van één en ander. Langedijkers willen immers altijd graag weten 'wat kost me dat?' Het Witte Kruisbestuur kwam echter ook hierin goed beslagen ten ijs en de voorzitter vertelde trots dat de badinrichting zou worden voorzien van: 1 kuipbad en 4 regenbaden (douches) met daarbij behorende 4 granieten bakken. Verder een gaskachel voor in de badruimte en de aansluitingen voor gas en water die werden geraamd op totaal f.2500,-. Het werd door de vereniging goedgekeurd en er werd aan de heer Oosterlee, die bouwkundige en gemeenteopzichter in Noord-Scharwoude was, opdracht gegeven om van dit plan een bestek en tekening te maken, waarna aanbesteding zou kunnen volgen. Op 14 april 1927 werd daartoe de volgende advertentie geplaatst. Hieruit blijkt dat alleen degenen konden inschrijven die lid waren van 'Het Witte Kruis'.

AANBESTEDING

HET BESTUUR van de
Vereniging „HET WITTE KRUIS”,
Afd. Langedijk,

wenscht onder leden van bovengenoemde afdeeling

aan te besteden:

**Het maken van een
Badinrichting.**

Teekening en omschrijving liggen
vanaf heden ter inzage in „CONCORDIA”.

Noordscharwoude, April 1927.

Namens het Bestuur,

JOH. OOSTERLEE.

Blijkbaar is alles nogal vlot verlopen want de opening van het 'Badhuis Witte Kruis' kon plaats vinden op 10 augustus 1927. Het officiële gedeelte vond plaats in Concordia te Noord-Scharwoude. De Voorzitter, Dr Vogelenzang, die huisarts in Oudkarspel was, opende de bijeenkomst met een welkomstwoord. Een speciaal woord werd gericht tot de heer Smit, de directeur van het gasbedrijf, die veel aan de totstandkoming had gedaan.

De heren burgemeesters, Wijnveldt van Oudkarspel en Van Spengler van Noord- en Zuid-Scharwoude, spraken hun blijdschap uit over de totstandkoming van de

badinrichting. Zij waren zeer ingenomen met de centraal gelegen plaats aan de Langedijk. Het gehele gezelschap ging daarna te voet naar het nieuwe badhuis. De heer Smit demonstreerde daar één en ander, ondermeer de werking van de geisers.

Door de secretaris Ds. O.J.Staal, predikant in Noord-Scharwoude, werd met ieders instemming een advertentie opgesteld waarin ondermeer de prijzen voor het baden werden bekend gemaakt. Gelukkig is deze advertentie, met de bijna komisch aandoende prijzen, bewaard gebleven.

Ondanks de zeer lage prijzen en alle goede bedoelingen was het badhuis geen lang leven beschoren, vermoedelijk om meerdere redenen. De crisisjaren zaten er aan te komen, tijden waarin men elk dubbeltje drie keer moest omdraaien voor het werd uitgegeven. Daar kwam nog bij, men was gewend thuis in de tobbe te ploeteren en thuis is toch maar thuis. Na enkele jaren was het met het goed bedoelde badhuis gedaan.

Badhuis „Witte Kruis” Noordscharwoude.

Opening Woensdag 10 Augustus.

Voorts geopend iederen

Woensdag, Vrijdag en Zaterdag,

des nam. van 3—8 (n.t.)

Woensdag en Zaterdag 2e klas baden.

Vrijdag 1e klas baden.

PRIJZEN:

Kuipbad 1e klas	f 0.50
Kuipbad 2e klas	- 0.40
Regenbad 1e klas	- 0.30
Regenbad 2e klas	- 0.20

ABONNEMENTEN (alleen verkrijgbaar voor LEDEN van het „Witte Kruis” en uitsluitend bij de badvrouw)

10 Kuipbaden 1e klas	f 4.50
10 Kuipbaden 2e klas	- 3.50
20 Regenbaden 1e klas	- 5.—
20 Regenbaden 2e klas	- 3.—

Gebruik Badhanddoek 5 cent. }

Badzeep tegen winkelprijs.

Namens het Bestuur,

Ds. O. J. STAAL, Sekret.

Het oude wapen van Broek.

Toen de gemeente Langedijk op 1 augustus 1941 tot stand kwam moest voor de nieuwe gemeente een nieuw gemeentewapen worden ontworpen. Om nog iets van de oude vier dorpen terug te vinden had men gedacht een schild te gaan voeren met daarin de vier oude wapens. Een zwarte leeuw op rood voor Oudkarspel, een zwarte leeuw op goud voor Zuid-Scharwoude, een zelfde zwarte leeuw voor Noord-Scharwoude maar dan met staf in de klauw en een extra klein leeuwtje, een zeilend scheepje voor Broek. Het ontwerp vond geen genade in de ogen van de Hoge Raad van Adel, een orgaan waar ook nu nog nieuwe wapens worden getoetst. Uiteindelijk werd op 1 juni 1944 het huidige wapen aan Langedijk verleend, een schild gekeperd in goud en keel (rood), beladen met een leeuw van sabel (zwart). Het schijnt dat de kepers of chevrons terugvoeren op het Huis van Egmond waartoe ooit Oudkarspel behoorde.

Met het vaststellen van het nieuwe wapen bleef er wel iets herkenbaars over van de drie noordelijke dorpen, de leeuw dus, maar het scheepje van Broek verdween geheel van het toneel. Gelukkig weten we nog wel hoe dat er uitzag. In 't Regthuis hingen sinds de opening in 1989 de toekenningen van de gemeentewapens van Zuid-Scharwoude en Broek. De andere zijn in de tijd verloren gegaan. Inmiddels zijn de originele wapenoorkonden zorgvuldig opgeborgen in het Regionaal Archief te Alkmaar en moeten wij het doen met goede kleurencopies in de oude lijsten.

Op de toekenning van het wapen van Broek staat te lezen dat den Hoogen Raad van Adel toestemming verleende aan Broek op Langendijk en wapen te voeren 'Zijnde een schild, waarop een zeilend scheepje in deszelfs natuurlijke kleur', Gedaan in 's Gravenhage den 15 July 1818. Het is niet bekend of Broek hiervoor ook al een dergelijk wapen voerde. Vaak was het zo dat na de Franse tijd een reeds bestaand wapen opnieuw werd bevestigd, maar ook nieuwe wapens werden soms ontworpen. Het scheepje zal zonder twijfel verwijzen naar een tak van bedrijvigheid die met visserij te maken had. Tot



*Het scheepje in het Broeker wapen
zoals afgebeeld in de toekenning uit 1818.*

in de 20e eeuw bezat Broek nog enkele scheepjes die op de Zuiderzee op ansjovis visten. Het noordelijk deel van het huidige Havenplein heette vroeger Spieringbuurt zodat het zonneklaar is dat hier in vroeger dagen vis werd aangevoerd. Toen in 1818 het wapen werd gekozen moet de visvangst toch nog zodanig zijn geweest dat men een scheepje in het wapen wilde hebben. Anders had men wel gekozen voor een plantersgraafje.

De dokter nodig? (door Jan IJff)

'Tuut, tuut, tuut', doet de telefoon. In gesprek. Dat is nu al de vierde keer dat geprobeerd wordt de dokter te bellen voor een afspraak. Steeds maar weer in gesprek en geen kans om er tussen te komen. Eindelijk, na nog enkele keren bellen, lukt het. 'Ja, het was weer erg druk', klinkt een vriendelijke stem aan de andere kant, 'maar u kunt om kwart over elf komen. Tot straks.'

Het is geloof ik voor iedereen een herkenbaar gebeuren. Ook iets waar veel mensen zich aan ergeren. 'Alleen maar in gesprek', wordt er dan gemopperd. Maar laten we eens een poging doen terug te gaan in de tijd, zo tot $\pm$ 1900, en dan gaan kijken hoe één en ander zich toen afspeelde.

Stel, je hebt, in die tijd dus, een ernstig zieke thuis en wilt graag dat de dokter komt kijken. Even telefone-

ren, geen sprake van. De telefoon was nog maar net uitgevonden en zou beginnen met de aansluiting van enkelen. Voor de Langedijkers zou dit trouwens nog een aantal jaren duren. Dan de fiets maar gepakt. Wel leuk bedacht, maar in die tijd waren er nog maar een paar fietsen op Langedijk. Er zat dus niets anders op dan maar te gaan lopen, iets wat in die tijd heel normaal gevonden werd.

Er waren dan nog een paar mogelijkheden. Wie dicht in de buurt van de dokter woonde, kon daar een berichtje afgeven, met het verzoek of de dokter langs wilde komen. De tweede mogelijkheid was om je naam te laten noteren bij de dorps-smid. Die had een soort bestelhuis voor de dokter. De smid had voor dit doel een lei en een griffel aan de wand hangen waarop de naam van de patiënt werd genoteerd.

Op 13 september 1894 kondigde de huisarts Dr.G.C. Weisenborn uit Oudkarspel aan dat hij nu in het bezit was van paard en rijtuig. Hierdoor kon hij klanten in andere dorpen ook bedienen.

Hoe ging het verder? Na het spreekuur ging de dokter naar de patiënten thuis. Maar ook de geneesheer beschikte niet over een fiets. Wat kon hij anders doen in een dorp met soms grote buitenwijken dan er gewoon een paard en rijtuig op na te houden. De koetsier werd dus ingeschakeld om de dokter rond te rijden en dan werd natuurlijk het bestelhuis bij de smid niet vergeten. Het was voor de dokter toch een vrij dure aangelegenheid om er een paard en rijtuig op na te houden. Daar kwam dan de koetsier, stalling enzovoort nog bij, maar er zat niets anders op. Wat een verschil met 1998. We mopperen nu al als de telefoon druk bezet is en we een paar keer moeten bellen.

De hierbij geplaatste foto bewijst het één en ander. Het plaatje is gemaakt in Broek op Langedijk, tegenover het huis van de dokter. Dit huis is trouwens nog steeds het doktershuis van dokter Bok. De foto moet gemaakt zijn rond 1906. In die tijd was dr C.A.Potter de geneesheer en wel van 1905 tot 1912.

De koetsier is Lourens Molenaar, afkomstig uit de Zijpe. Hij was daar geboren op 29 juni 1878 en was gehuwd met Guurtje Delver, eveneens uit de Zijpe. Lourens kwam in Broek wonen op 4 december 1905 en is daar tot zijn dood (hij werd 80 jaar) blijven wonen. De dorpsveldwachter Hoogland ontbreekt niet op de foto. Alles bijeen een mooi nostalgisch plaatje wat door de Broeker fotograaf P.D.Pluister werd vastgelegd.

Attentie s. v. p. !!!

Door bezit van **PAARD en RIJ-TUIG**, is ondergeteekende thans in de gelegenheid, te voldoen aan de aanvragen om geneeskundige hulp in de gemeenten **Zuidscharwoude en Broek op Langedijk**.

Men kan de aanvraag doen bij Dk. **STAM** te Noordscharwoude en bij **C. HINKE** mr. Schoenmaker, te Zuidscharwoude, dagelijks vóór den middag.

G. C. Weisenborn.

oud-karspel, 13 Sept. '94.



De gezusters Poppes (door Cor Oudendijk)

Enkele jaren geleden kregen wij van de heer Parma uit Hilversum een foto waarop aan de achterkant stond geschreven: 'Gezusters Poppes, vriendinnen van Trijntje Ven.' Deze Trijntje Ven was de grootmoeder van de heer Parma en de eerste vrouw van Sikke Parma, destijds veldwachter in Zuid-Scharwoude.

Antje overleed toen ze drie maanden oud was. In 1863 werd opnieuw een Antje geboren. Cornelia overleed toen zij ruim twintig jaar oud was in 1886. Dit stond binnen de familie Poppes bekend als de grote tragedie. Cornelia kon, een uitzondering in die tijd, gaan leren voor onderwijzeres. Op haar twintigste ging zij



De zusters Aaltje Poppes en Trijntje Edel Poppes

Bij het napluizen van het bevolkingsregister van Zuid-Scharwoude bleek de naam Poppes vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw af en toe voor te komen. Reden om het familieverband wat nader te bekijken en uit te vissen wie de gezusters waren.

In september 1856 vestigde de bakker Maarten Poppes zich met zijn vrouw Maartje Edel in de bakkerij van bakker Willem Snel aan de Dorpsstraat 133. Bakker Snel had daarvoor maar kort in de bakkerij gezeten. Hij heeft dit pand waarschijnlijk laten bouwen maar vertrok al weer na een paar maanden naar Winkel. Dit huis zou later het huisnummer 325 krijgen en later (in de jaren '20) worden bewoond door bakker Dobber. In de daaropvolgende jaren zouden Cobus en zijn zoon Cees van der Zel hier het bakkersvak uitoefenen. Nu is hier op nummer 490 'Rozet' gevestigd, gerund door Paula Peters-van der Zel.

Maarten Poppes was geboren in Avenhorn als zoon van Jan Poppes en Antje Langerijs, zijn vrouw Maartje Edel kwam in de Beemster ter wereld als dochter van Cornelis Edel en Aaltje Nat. Bij hun komst naar hier (zij kwamen uit Beverwijk), hadden zij al één kind, zoon Jan van ruim een jaar. In Zuid-Scharwoude werden nog eens vier kinderen geboren, Aaltje in 1857, Trijntje in 1859, Antje in 1862 en Cornelia in 1865.

naar Rotterdam en belandde in een gezin waarvan de vrouw leed aan 'de vliegende tering', TBC dus. De vrouw overleed en de gevreesde ziekte velde ook de jonge Cornelia. Zij kwam terug naar Zuid-Scharwoude waar ze op 20 augustus 1886 overleed.

Het frappante doet zich voor dat dochter Trijntje werd ingeschreven in het geboorteregister als Trijntje Edel Poppes. Je gaat dan al gauw denken aan een voorkind maar Trijntje was het derde kind, dus dat gaat niet op. Het is natuurlijk mogelijk dat vader Maarten de achternaam van moeder in ere wilde houden. Een andere mogelijkheid lijkt toch nog het meeste op een verschrijving van de ambtenaar. Uit overlevering schijnt het echter de bedoeling geweest te zijn om Trijntje te onderscheiden van een andere Trijntje en dat daardoor de extra voornaam Edel is gegeven.

Het jaar 1883 werd een droevig jaar voor de familie Poppes. In eerste instantie heerste er vreugde want zoon Jan en zijn vrouw Grietje Peen kregen op 5 maart een dochter, die naar moeder Maartje werd vernoemd. Trijntje trad op 10 juni van dat jaar in het huwelijk met Pieter Johannes Hogerwerf, een zoon van de timmerman Cornelis Hogerwerf uit Alkmaar en diens vrouw Immetje Hendrina de Vries.

Nog geen vier maanden later kwam Pieter Hogerwerf al te overlijden op de leeftijd van 23 jaar. Ook de twee jaar oudere zuster Aaltje had al wat meegemaakt. Zij was namelijk verloofd met de timmerman Cornelis Vis. Voor zij konden trouwen overleed Cornelis. De zusters moeten min of meer door gezamenlijk verdriet besloten hebben bij elkaar te gaan wonen. Beiden waren bekwaam in het maken van Westfriese kap-

Trijntje Edel Poppes hertrouwde niet en overleed op 12 januari 1924. Haar zuster Aaltje bleef nog lange tijd in het huisje wonen tot zij op 22 februari 1943 op 86-jarige leeftijd genoodzaakt was haar intrek te nemen in een bejaardenhuis. Aangezien dit kennelijk op Langedijk niet voldoende naar haar zin was, vertrok zij naar Dirkshorn, waar aan de Oosterdijk een dergelijke voorziening was gebouwd.



Het huisje waar de gezusters Poppes woonden, nu bewoond door J.Zijp, Dorpsstraat 489.

pen en het plooien hiervan. De eenvoudiger hoofd-dracht voor vrouwen was evenwel een hul zodat zij ook hullenploisters waren. Zij oefenden dit beroep uit in het huisje dat nu nog Dorpsstraat 489 is en bewoond wordt door Jb Zijp. Overigens heeft hier na de gezusters Poppes Betje Zuidam gewoond die ook het beroep van hullenploister uitoefende.

Jan Poppes was evenals zijn vader Maarten broodbakker van beroep en bewoonde het huisje aan de overzijde van de straat. We treffen in de eerste instantie hier de schilder Frederik Schmidt aan. Toen Jan in 1882 trouwde met Grietje Peen vestigden zij zich in dit huisje. Naderhand werden zij afgewisseld door zuster Trijntje met haar man Pieter Hogerwerf, die dus al snel overleed. Toen Jan zijn vader opvolgde als bakker en ging verhuizen naar de overkant was het huisje lange tijd het domicilie van de Trijntje en haar zuster Aaltje. Jan is later verhuisd naar Alkmaar en zoals gezegd opgevolgd door bakker Dobber. Op 30 april 1913 overleed in Alkmaar op 30-jarige leeftijd Maartje, de enige dochter van Jan en Grietje Peen.

Op 90-jarige leeftijd werd Aaltje nog gefeliciteerd door de burgemeester van Harenkarspel.

De jongere zuster Antje Poppes trouwde met de weduwnaar Elbert Vlug. Zij kregen een zoon die naar haar vader Maarten werd genoemd. Maarten Vlug overleed zes jaar geleden op hoge leeftijd. Antje Poppes overleed in december 1939, haar man Elbert Vlug acht jaar later. Maarten Vlug was via zijn moeder erfgenaam geworden en daarmee eigenaar van het huisje van zijn tantes. De huur hiervoor werd nog lange tijd door hem opgehaald.

Een andere Trijntje Poppes, weduwe van Gerrit Blok, overleed op 1 februari 1920 in Zuid-Scharwoude. De aangifte werd gedaan door Pieter Schoenmaker, wonende in de Koog. Het bleek hier te gaan om zijn schoonmoeder. Pieter, vaak Pietje genaamd vanwege zijn kleine postuur, was een bekende verschijning en had een klein café en een winkeltje, daar waar nu ongeveer de autoshowroom staat. Zijn schoonmoeder bleek een zuster te zijn van bakker Maarten Poppes. En zo is het kringetje van alle Poppessen die op Langedijk hebben gewoond weer rond.



*Jantje Schoenmaker-Blok (links)
in de deur van haar
winkel in de Koog.
Zij is in gesprek met Aagje Beets-Schoen
die in het volgende huis woonde.*

Het grappige is dat tegelijkertijd met deze foto (en andere foto's) ook een Westfriese kap werd geschonken door de heer Parma. Deze kap was gedragen door zijn grootmoeder Trijntje Ven. Omdat Trijntje een vriendin was van de zusters Poppes is het heel aannemelijk dat deze de kap hebben gemaakt of in ieder geval geplooid.

Bronnen:

- *Geb.huw.overl.registers Reg.Archief Alkmaar*
- *Mondelinge mededelingen van Mevr.G.Vlug-Voorthuizen te Noord-Scharwoude en mevr.A.Vlug te Utrecht.*

De sluis van de Diepsmeer (door J.P.Geus)

Het Diepsmeer, in de voormalige gemeente Oudkarspel, was één van de laatste meren die in het Geestmerambacht binnen de Oosterdijk werden bedijkt. Het was ook het diepste meer en daar zal de naam van dit meer dan ook wel aan ontleend zijn. De bedijking en het droogmalen vond plaats in de jaren 1594-1595. Het nieuwe land werd aanvankelijk als weiland en voor graanteelt in gebruik genomen. In de nieuwe polder waren wagenwegen gemaakt waardoor alle landerijen via dammen of bruggen bereikt konden worden en zo is het de eerste drie eeuwen gebleven. Pas toen rond 1900, door bevolkingsaanwas en toename van de tuinbouw in de nabij gelegen dorpen, een gebrek aan tuinbouwgrond ontstond werd ook in de Diepsmeer weiland aan tuinbouwers verkocht.

De oorspronkelijke percelen weiland waren zo'n 80 tot 90 meter breed bij een lengte van vaak 300 meter. Ten behoeve van de tuinbouw werden die percelen meestal in drie of vier stroken gesplitst en ge-

veild met de verplichting om tussen de verkochte stroken, voor gezamenlijke rekening, een behoorlijke vaarsloot te laten graven. Op die wijze werd het land voor de tuinbouwers goed bereikbaar om de geteelde producten met schuiten af te voeren. De moeilijkheid was echter dat men met schuiten de polder niet in of uit kon.

Een overhaal

Belanghebbenden kwamen tot het besluit om voor gezamenlijke rekening een overhaal te laten maken. Het polderbestuur, dat toen nog hoofdzakelijk uit veehouders bestond, hield zich daarbij afzijdig. Zij hadden geen belang bij het varen in de polder en deden financieel dan ook geen enkele toezegging.

Wanneer de overhaal gemaakt is kon niet worden nagegaan. In het bewaard gebleven polderarchief is daaromtrent niets gevonden. Er is in de verzameling van het museum 't Regthuis van de Stichting Langedijker Verleden wel een foto aanwezig die een beeld geeft



Feestelijke ingebruikstelling van de overhaal.

van de feestelijke ingebruikstelling van de overhaal. Op de afbeelding is een driekwartpraam te zien die op een lorrie over rails over de kade wordt getrokken. Dat overtrekken ging door middel van een met handkracht bediende lier die met staaldraad de lorrie in beweging zette. Uit overlevering is mij ter ore gekomen dat het overwinden van één schuit ongeveer twintig minuten duurde. Bij toename van het tuinbouw-areaal werd dat dus een onhoudbare zaak. Er trad filevorming op met lange wachttijden. Al spoedig gingen er stemmen op voor een tweede overhaal, maar er werd ook overwogen of het niet wenselijker was om een sluis te laten maken, waar gelijktijdig twee driekwarters in geschut konden worden. Alles zou dan veel soepeler verlopen en men was dan ook van het vermoeiende overwinden af.

Plannen voor de bouw van een schutsluis.

Op 11 oktober 1921 informeerde Jacob Keeman bij het bestuur van de Dieps- en Moorsmeerpolder naar hun oordeel over de bouw van een sluis in de Diepsmeer. Er waren toen enkele landeigenaren die voor eigen rekening een sluis wilden maken en onderhouden. Het bestuur was daar in beginsel niet tegen, hoewel natuurlijk wel een aantal voorwaarden moest worden gesteld. Daarna werd in de bestuursvergadering van 21 januari 1922 het verzoek behandeld van Piet Zut en

consorten om in de polder een sluis te mogen maken. De aanvragers kregen als antwoord dat over deze aanvraag eerst de ingelanden geraadpleegd moesten worden.

In de ingelanden-vergadering van 8 maart 1922 werd over de sluisbouw gestemd. Het resultaat was 31 stemmen voor, 1 tegen en 2 blanco. Gelijktijdig werd toen aan de aanvragers vergunning verleend tot de bouw van een sluis aan de zuidkade, bij de zuid-noord lopende wagenweg, onder de volgende voorwaarden:

1. De sluis te maken op kosten van de aanvragers zonder bezwaar van de polderkas,
2. De kade zo te maken dat lekkage uitgesloten is,
3. Bij nood of onvoorziene omstandigheden kan het bestuur het schutten verbieden en de sluis tijdelijk of voorgoed sluiten,
4. Het bestuur heeft het recht de sluis te allen tijde te bezichtigen,
5. Bij eventuele schade of niet goed onderhouden moet alles op eerste vordering door de sluis-eigenaren in orde worden gemaakt en betaald,
6. Vóór het einde van elk jaar moet door de eigenaren aan de penningmeester f 50,- worden betaald als tegemoetkoming in de bemalingskosten. (bij het schutten kwam namelijk steeds een hoeveelheid water in de polder die tenslotte door de machinist weer moest worden uitgemaalend.)

De initiatiefnemers, met als voormannen Jacob Keeman en Piet Zut, gingen met spoed aan de slag. L. Schrijver te Noord-Scharwoude maakte een bestek en een tekening en na goedkeuring door het polderbestuur kon met de bouw worden begonnen.

BESTEK EN VOORWAARDEN.

waarnaar zal worden aanbesteed het bouwen van een Schutsluis in den Diepsmeerpolder, gemeente Oudkarspel, voor rekenning van eenige gezamenlijke landeigenaren.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

De sluis moet gebouwd worden aan de zuidzijde van de Diepsmeer ten oosten van den Zuid- en Noord-Wagenweg. Het midden der muren ongeveer 20 M. van de buitenlijn van den ringdijk.

Tot de werkzaamheden, omschreven in dit bestek en volgens de daarbij behorende tekening, behoreen:

A. het maken van een sluis in gewapend beton, met bijlevering van alle materialen, het plaatsen en verwerken daarvan. Het leveren van alle hulpmiddelen, transporten en alles wat tot de daarstelling van het werk noodig is, niets daarvan uitgezonderd;

B. het maken van ongeveer 120 M. schoeiing;

C. het maken van een brug.

B en C eveneens onder de bepalingen onder A omschreven en met inachtneming van hetgeen nog uit de omschrijving van dit werk zal volgen.

OMSCHRIJVING.

AFDAMMEN.

Buiten den ringdijk van den Diepsmeerpolder, te maken een kistdam, bestaande uit twee steek-schoeiingen, op voldoende afstand van elkaar. De tusschenruimte met grond te vullen zóó dat een water-

20 % als het geheele werk in goeden staat is opgeleverd; 4e termijn 10 % wanneer de onderhoudstermijn welke bij dez. ingesteld wordt op 2 maanden is verstreken en alle eventueel aan den dag getreden gebreken zijn hersteld. Bij ingebreke blijven hiervan hebben besteders het recht de gebreken door derden te laten herstellen en de hierop vallende kosten op de eerstvolgende betalingstermijn te korten.

In de onmiddellijke nabijheid van het werk te maken een kalkloods waarin de portland beslist droog kan blijven opgeslagen.

WIJZE VAN BESTEDING.

De besteding zal geschieden in een perceel alles hierbij inbegrepen. De biljetten moeten het bedrag der aanneemsom duidelijk vermelden. Besteders houden zich het recht van gunning voor, 't zontier verplichting tot nadere inlichtingen. Alle inschrijvers zijn gehouden hunne inschrijving 14 dagen gestand te doen. De biljetten in te leveren vóór Woensdag 17 Mei 1922 te Koedijk bij P. Zut en te N.-Scharwoude bij ondergeteekende.

BEGIN EN VOLTOOIING.

Direct na gunning moet met het werk begonnen worden en onafgebroken worden voortgezet zoodat op 1 Juli 1922 de sluis in gebruik genomen kan worden. Voor iedere dag dat dit later kan geschieden verbeurt de aannemer een bedrag van f 25,—. De oplevering van het geheele werk moet geschieden uiterlijk 1 Augustus 1922 zoodat de onderhoudstermijn verstrijkt op 1 October 1922.

ALGEMEENE VOORSCHRIFTEN.

De A.v., in gebruik voor de werken en het onderhoud onder het Dep. van Waterstaat d.d. 1 Febr. 1901, zijn voor zoover mogelijk op dit werk van toepassing, alsof zij letterlijk in dit bestek zijn omschreven. De aannemer wordt beschouwd deze A.v. te kennen.

Opgemaakt onder goedkeuring
der besteders

Noordscharwoude Mei 1922.

L. SCHRIJVER.

De eerste en laatste pagina van het bestek.

Voor aanbesteding moesten de biljetten vóór 17 mei 1922 worden ingeleverd en na de gunning moest direct met de bouw worden gestart, zodat op 1 juli de sluis in gebruik genomen zou kunnen worden. Voor vertraging gold een boetebeding van f 25,- per dag. Voor rekening van de polder werd Joh. Oosterlee uit Noord-Scharwoude tot opzichter aangesteld. Hoe de bouw, met de opleveringsdatum van 1 juli, verder is verlopen is wegens gebrek aan bronnen niet

meer na te gaan. In de Alkmaarsche Courant van donderdag 17 augustus 1922 stond het volgende berichtje: 'De schutsluis welke de Diepsmeer met het Geestmerambacht zal verbinden is gereed gekomen. Dinsdag is de eerste proef genomen, er kunnen 2 driekwartpramen en een schuitje tegelijk geschut worden. Deze sluis zal voor de verbouwers in de Diepsmeer een goede verbetering brengen.'

De Diepsmeer ernstig bedreigd

Dit was het hoofd van onderstaand bericht dat vanuit Oudkarspel in de Alkmaarsche Courant van vrijdag 1 september 1922 was opgenomen.

'Nog als de dag van gisteren ligt ons in het geheugen de overstroming van de Bleekmeerpolder, nu juist iets meer dan een jaar geleden. We herinneren ons levendig "de ramp" welke hierdoor een groot aantal ingezetenen trof, hoe de hele oogst van deze polder verloren was gegaan. Het trof ons dan ook zeer toen we hoorden dat de Diepsmeer aan dit zelfde gevaar maar nauwelijks was ontsnapt. Deze ramp zou nog aanmerkelijk groter geworden zijn, daar deze polder 218 bunder groot is, dus bijna driemaal zo groot als de Bleekmeer. De gewassen staan er prachtig voor en al zijn ze op het ogenblik geen cent waard, er zijn verscheidene winterproducten en hoe het daarmee zal geen is bij geen benadering te zeggen.

In de Diepsmeer is een sluis gebouwd, welke de polder met het Geestmerambacht verbindt. Tot op heden moesten de producten met een overhaal worden overgetrokken of worden overgeladen. De sluis was zover gereed gekomen, dat donderdag dus heden de officiële opening zou plaats hebben en men maakte dan ook reeds toebereidselen om de doorvaart vrij te maken.

Nu is voor de sluis aan de ambachtzijde een kleine haven die aan de westzijde nog niet van een schoeiing was voorzien, omdat daarvoor het hout van de kistdam gebruikt moest worden. De kistdam had men reeds voor een deel opgeruimd, zodat het water tegen de sluis en tegen het onbeschoeide deel kwam te staan waar de grond blijkbaar te los was om aan de grote aanranding van het water weerstand te bieden.

Toen één der Diepsmeerbewoners (*volgens de Langedijker Courant een zoon van de heer Zut die graag naar het werk zag en geregeld 's avonds een kijkje kwam nemen*) dinsdagavond ter plaatse kwam bemerkte hij dat het er niet goed ging. Er was reeds aardig wat water in de polder gekomen waardoor de grond zodanig ondermijnd was, dat spoedig een doorbraak langs de sluis verwacht kon worden. Alarm maken was natuurlijk het eerste werk en in minder dan geen tijd waren de Diepsmeerbewoners op de been en ijverig in de weer om te trachten het gevaar te keren. Eén van hen was naar Koedijk gegaan om daar alarm te maken en zo duurde het niet lang of een groot aantal mannen, beladen met zakken, en een groot aantal vrouwen uit pure belangstelling was ter plaatse aanwezig. Als men aan het tellen was gegaan, zou men de 300 wel bereikt hebben, doch er was wat nuttigers te doen. Waar komen de mensen zo gauw vandaan op een afgelegen plaats als deze. (de polder was toen nog uitsluitend per schuit bereikbaar).

Daar ook nog heel wat materiaal van de bouw aanwezig was en men natuurlijk de modder om het spitten heeft, waren voldoende hulpmiddelen aanwezig om het gevaar te keren, wat dan ook binnen niet te lange tijd gelukte. Er was inmiddels reeds aardig wat water in de polder binnen gekomen, doch de machine was zeer spoedig begonnen met malen en had vanmorgen toen we er een kijkje namen het peil reeds beneden

dat van de vorige dag, zodat daarvoor het werk af was.

Een aantal mannen had de gehele nacht doorgewerkt en zo is hier een ramp voorkomen waarvan de gevolgen moeilijk te overzien waren. Het zal echter wel een poosje duren en aardig wat kosten eer de zaak zover is, dat de sluis in gebruik kan worden genomen. Een groot geluk is het dat de sluis er zelf niet van schijnt te hebben geleden, doch om de sluis heen is het een ruïne. De grond langs de sluis is natuurlijk in niet geringe mate ondermijnd, het betonpad ligt in de diepte, de ankerpalen zijn gebroken enz. Echter het grote onheil is voorkomen. Het is evenwel slechts louter toeval, dat de gehele 218 bunder vruchtbaar bouwland, voorzien van florissant staande gewassen, op het ogenblik niet blank staat. Het zal nu de grote vraag zijn of de sluis in gebruik kan worden genomen wanneer de winterproducten moeten worden binnengehaald.'

De Langedijker Courant meldde op 31 augustus dat er in eerste instantie karrevrachten met zand en zakken zand in het gat werden gegooid, aanvankelijk hopeloos maar later met meer succes.

De notulen van de polder van 2 september 1922 geven omtrent het gebeurde de volgende lezing: 'Jacob Keeman zegt, dat hij tegen de aannemer had gezegd dat de dam, gelegd voor de kade, niet mocht worden weggenomen doch dat was toch gedaan en 's avonds werd hij door meerdere personen gewaarschuwd dat de sluis was doorgebroken. Hij is toen direct heen gegaan en met behulp van aanwezige personen en het krachtadig optreden van allen is het te danken dat het geheel onderlopen van de polder werd voorkomen. De heer Oosterlee, opzichter van de polder, zegt ook dat de aannemer de dam op eigen initiatief heeft weggehaald.

De sluis en kade met zijwanden en schoeiingen zullen nu in orde worden gemaakt door de waterbouwkundige H. Tauber uit Oudkarspel. Keeman is voorzitter van de combinatie van sluseigenaren. Hij geeft toe dat alle kosten, uit deze oorzaak voortvloeiende, voor rekening van de combinatie komen. Het polderbestuur besluit dat de sluis niet mag worden gebruikt voor alles in orde is bevonden.'

De notulen van de polder vermelden op 4 oktober 1922 dat de sluis nu tweemaal door een ingenieur van de Provinciale Waterstaat is gekeurd en dat op 5 oktober de sluis door het polderbestuur zal worden afgeschouwd. De sluis kan dan toch nog vóór het oogsten van de bewaarkool in gebruik worden genomen.

Van de sluisvereniging is helaas geen archief bewaard gebleven. Maar zij kwamen door bovengenoemd incident begrijpelijkerwijs wel in financiële zorgen. In maart 1923 deden zij daarom aan de polder het verzoek om in de meerdere kosten, veroorzaakt door de doorbraak, f 1000,- bij te dragen.



De sluis in 1964 met daarbij de echtgenote en kinderen van de schrijver.

Het polderbestuur wees het verzoek af maar het was wel bereid om de vergoeding van f 50,- die de polder jaarlijks zou moeten ontvangen, te laten vervallen.

Om de sluisbouw te bekostigen was een geldlening aangegaan. Het onderhoud van de sluis met de rente en aflossing van de lening moest door de leden van de sluisvereniging worden betaald door een jaarlijkse bijdrage gerekend naar de oppervlakte land waarvoor van de sluis gebruik werd gemaakt.

Toen in 1931 de provincie Noord-Holland land ging aankopen voor de aanleg van de weg van Koedijk naar Noord-Scharwoude, die dwars door de Diepsmeer gepland was, was de sluisvereniging op haar hoede. Er zouden meerdere percelen land worden aangekocht waarvan de eigenaren toen verplicht waren hun aandeel in de sluiskosten te betalen. Bij aankoop door de provincie dreigden die jaarlijkse inkomsten verloren te gaan. De sluisvereniging eiste aanvankelijk een afkoopsom van f 3,- per snees of f.126,- per hectare. Uiteindelijk werd door de provincie f 122,43 per hectare betaald.

Overdracht van de sluis aan de polder

In maart 1933 deed de sluisvereniging 'De Diepsmeer' aan het polderbestuur het verzoek om de sluis tegen betaling van de nog openstaande schuld, ad f.7.015,-, over te nemen. Er waren toen 38 eigenaren met hun land bij de sluis aangesloten. In april 1933 gingen de ingelanden met de overname accoord. Het duurde echter tot juli 1935 eer alles in kannen en kruiken was. Er moest goedkeuring van

het provinciaal bestuur worden verkregen en een geldlening voor de polder worden aangegaan. Bovendien moest wettelijk worden vastgelegd van welke percelen de eigenaren verplicht waren in de sluiskosten bij te dragen. Men wilde de sluisgebruikers 25 cent per snees laten betalen en de secretaris moest voor de sluis een afzonderlijke boekhouding aanleggen.

Op 1 juli 1935 vond de overdracht plaats. Piet Zut, de secretaris/penningmeester van de sluisvereniging, droeg op die datum de boeken en bescheiden met f.11,10 kasgeld over aan het bestuur van de polder. Waarna de voorzitter van de polder f 7.015,- zijnde het restant van de schuld die nog op de sluis rustte, uitbetaalde aan het bestuur van de sluisvereniging.

Vooral voor de bestuurders van de sluisvereniging was dit een blijde dag. Zij waren toen verlost van de voortdurende zorg om jaarlijks de nodige gelden voor onderhoud, rente en aflossing te incasseren. Vooral in de crisisjaren ging dat vaak heel moeilijk. Uit een rekening van 1947 blijkt dat er toen nog door 44 eigenaren met een totale oppervlakte van ruim 79 hectare voor een bedrag van f 6,- per hectare in de sluiskosten moest worden bijgedragen.

De herverkaveling betekende het einde

Onder de naam van ruilverkaveling werden in de periode 1964-1976 alle sloten in het Geestmerambacht gedempt, het nieuwe land geëgaliseerd en opnieuw verkaveld, nieuwe afwateringssloten gegraven en wegen aangelegd. Het werd van een vaarpolder een rijpolder. Het oude landschap is toen onherstelbaar verwoest en herverkaveld. Van de voormalige akkers en weilanden is niets meer terug te vinden.

De sluis in de Diepsmeer werd daarbij overbodig. Toen ik in januari 1968 nog eens ter plaatse ging kijken was men nabij de Diepsmeer druk doende met de bouw van een nieuw watergemaal. Van de sluis waren alleen de betonnen wanden nog aanwezig. De sluisdeuren waren reeds verdwenen. Mij werd toen verteld dat de betonnen wanden van de

lorrie werden verkocht aan de Koedijker schuitemaker Jan de Wit. Hij had een schuitemakershelling op het noordeinde van Koedijk en maakte toen, op een perceeltje land ten oosten van de Achtersloot, met de rails en de lorrie een helling voor grotere schuiten. Die helling heeft bestaan tot begin 1972 toen ook het verkavelingsblok Koedijk Noord in be-



*De sluiswanden
op 14 januari 1968.*



sluis zouden blijven bestaan als onderdeel van een waterloop naar het nieuwe gemaal, waar het water van de veel dieper liggende Diepsmeer afzonderlijk zou worden uitgemaal. Het tijdperk van de sluis was toen definitief beëindigd.

Waar was de overhaal gebleven?

Het is aannemelijk dat de overhaal al spoedig na het gereedkomen van de sluis in onbruik is geraakt. Uit overlevering is mij bekend dat de rails en de

werking werd genomen en de sloten werden drooggemalen. Evenals de overhaal en sluis was ook de schuitemaker overbodig geworden.

Geraadpleegde bronnen:

1. Het archief van de Dieps- en Moorsmeerpolder (Reg.Arch.Alkmaar)
2. Bestek en voorwaarden voor het bouwen van een schutsluis.
3. Alkmaarsche Courant van 17 aug. en 1 sept. 1922.
4. Zeeweringen en Waterschappen van Noord-Holland, D.Kooiman 1936

Hoe Langedijk veranderde

In ons blad van 1995 plaatsten wij voor het eerst twee foto's die aantoonen hoe een straatbeeld ingrijpend kan wijzigen. Deze keer hebben zij twee foto's die genomen zijn met een tijdsverschil van een dikke 80 jaar.

We zien het toenmalige café van Pannekeet, officieel De Vriendschap geheten. Het gebouwtje stond ingeklemd tussen de Dorpsstraat en het water van de Voorburggracht en was het eerste huis van Noord-Scharwoude aan de 'lage kant'. In later jaren was

Nic.Jonker hier de kastelein. Nog weer later werd de lokaliteit omgedoopt in 'Hippobar'. Bij een brand op 20 december 1971 verdween het cafeetje, dat evenwel toch voor de verkavelingswerkzaamheden al had moeten verdwijnen. Wanneer we nu naar de bewuste plek kijken dan is het nauwelijks voor te stellen dat hier ooit een huisje heeft gestaan. Het enige houvast is nog de bebouwing vooraan op het Zijperpad, al zijn ook deze huizen wel ingrijpend gewijzigd.



Hôtel „Concordia”

Gelegenheid voor Logies.

3 prima Biljarts.

Billijke prijzen.

Beleefd aanbevelend, L. HOP.

Logement „DE GEKROONDE LEEUW.”

Ter gelegenheid van het **FESTIVAL**
op **ZONDAG 29 JULI 1894**,
beveelt ondergeteekende zich beleefdelijk aan:

- 1°. Tot stalling van Rijtuigen (op het molenerf van den hr. M. Eecen). Paarden kunnen in 't land worden gelaten.
- 2°. Tot het in gereedheid brengen van DINERS.
- 3°. Tot de levering van allerlei consumptie-artikelen, als Wijn, Bieren, Cognac, enz.

Oud-Karspel. Aanbevelend,
J. VAN ZALINGE.

Logement „De Burg”, NOORDSCHARWOUDE,

*blijft zich bij voortduring in de gunst
van het publiek aanbevelen.*

Uitstekende Consumptie.

Nette bediening.

D. STAM.